

”Julia on todellinen kaunotar”

Asennoituminen muihin ihmisiin Alzheimerin tautiin
sairastuneen henkilön päiväkirjateksteissä

Pro gradu -tutkielma

Sanna Kaski

Helsingin yliopiston suomen kielen,
suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten
kielten ja kirjallisuuksien laitos

Syyskuu 2017

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Institution – Department Suomen kielen, suomalais-ugilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
Tekijä – Författare – Author Kaski, Sanna		
Työn nimi – Arbetets titel – Title ”Julia on todellinen kaunotar” Asennoituminen muihin ihmisiin Alzheimerin tautiin sairastuneen henkilön päiväkirjateksteissä		
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen kieli		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Syyskuu 2017	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 64
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Alzheimerin tautiin sairastunut yksityishenkilö lahjoitti laajan päiväkirja-aineistonsa Helsingin yliopistolle tutkimusta varten. Tämä tutkimus on yksi niistä, joilla Alzheimerin tautiin liittyviä kielellisiä muutoksia pyritään kyseisen päiväkirjatekstin kautta kartoittamaan. Tarkastelun kohteena on se, miten kirjoittaja viimeisten kymmenen kirjoitusvuoden aikana asennoituu tuntemiinsa henkilöihin. Tutkimuskysymyksiä on kaksi: 1) Muuttuuko muihin ihmisiin asennoituminen päiväkirjan loppua kohden? 2) Jos muutoksia on havaittavissa, minkälaisin kielellisin tavoin ne tulevat esiin? Aineistoa jäsennellään J.R. Martinin ja P.R.R. Whiten suhtautumisen teorian (Appraisal in English) pohjalta. Tähän tutkimukseen sovelletaan kahta <i>asennoitumisen</i> haaraan kuuluvaa alaluokitelmaa: <i>tunteita</i> sekä <i>inhimillisen toiminnan arvottamista</i>, joka jakautuu <i>sosiaaliseen arvostukseen</i> ja <i>sosiaaliseen hyväksyttävyyteen</i>.</p> <p>Vaikka kirjoittaja loppua kohden tuottaa vähemmän tekstiä, ilmaisee hän enemmän asennoitumistaan tuntemiinsa ihmisiin. Kirjoittajan oirekuvaan on viimeisinä kirjoitusvuosina potilasasiakirjamerkintöjen mukaan kuulunut estottomuuden lisääntyminen, joka kirjallisuudessa mainitaan muistisairauden etenemiseen liittyväksi persoonallisuuden muutokseksi. Estottomuus voi olla yhteydessä pidättyneisyyden vähenemiseen kirjoitustyyliin.</p> <p>Varhaisemmissa vuosissa kirjoittaja perustelee enemmän asennoitumisen ilmauksiaan. Loppua kohden esiintymissä, joihin liittyvät tunteet ja vähintään yksi kirjoittajan tuntema henkilö, tunnetilan ilmaisemisen selkeys, itsenäisyys ja jäsenyisyys vähenevät. Samalla lisääntyy oman tunnetilan ilmaiseminen osana toiseen ihmiseen kohdistuvaa negatiivista asennoitumista siten, että sitä käytetään esimerkiksi lievittämään syytöstä. Viimeisimpinä vuosina kirjoittaja myös enenevässä määrin kuvailee, miltä puolison tunnetila ulospäin näyttää.</p> <p>Toisen ihmisen inhimillisen toiminnan arvottaminen on varhaisemmissa vuosissa usein tilanne-, asia- ja ominaisuuskohtaista. Kirjoittaja aikaisemmissa vuosissa myös pehmentää ja tuo arvottamiseen monitasoisuutta muun muassa litoteesin, metonymian, eksplisiittisen referoimisen ja ironian keinoin. Samoin kirjoittaja kuvailee arvottamiseen liittyviä asioita usein omasta näkökulmastaan siten, että painopiste ei ole siinä, mitä toinen ihminen tekee, vaan siinä, miten hän itse kyseiseen tekemiseen reagoi. Myöhäisemmissä vuosissa kirjoittaja siirtyy henkilön kokonaisvaltaisempaan arvottamiseen ja toteavampaan tyyliin. Muiden ihmisten arvottaminen ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta myös lisääntyy. Toisaalta hän myöhäisemmissä vuosissa myös peilaa asioita enemmän itsensä kautta vertaamalla itseään arvottamisen kohteisiin.</p> <p>Tutkimus on kvalitatiivisin menetelmin tehty tapaustutkimus aiheesta, jota ei tiettävästi ole aiemmin tutkittu. Aineisto on rajattu eikä muutoksien syynä voida varmuudella pitää Alzheimerin tautia, sillä myös ikääntyminen ja muut olosuhteet ovat varmasti vaikuttaneet. Jatkotutkimusten aiheeksi jääkin saman aiheen tutkiminen suuremmalla aineistolla, koska se tarjoaa tietoa Alzheimerin taudin aiheuttamien kielellisten muutosten lisäksi myös sosiaalisissa ajatusprosesseissa tapahtuvista muutoksista. Tutkimustiedon kerryttäminen Alzheimerin taudin kielellisistä muutoksista on tärkeää, koska se auttaa diagnostisten työkalujen luomisessa. Muutosten ja niiden syiden tunteminen auttaa sairauden varhaisessa tunnistamisessa sekä niiden keinojen löytämisessä, joilla sairastuneen henkilön kommunikointikykyä voi tukea.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Alzheimerin tauti, kirjoittaminen, asennoituminen, suhtautumisen teoria, tunteet, arvottaminen		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Alzheimerin taudin vaikutukset kielelliseen ilmaisuun.....	3
3 Aineisto ja muut siitä tehdyt tutkimukset.....	6
4 Suhtautumisen teoria.....	10
4.1 Tunteet.....	12
4.1.1 Onnellisuus.....	13
4.1.2 Turvallisuus.....	14
4.1.3 Tyytyväisyys.....	15
4.2 Inhimillisen toiminnan arvottaminen.....	16
5 Asennoituminen muihin ihmisiin päiväkirjateksteissä.....	20
5.1 Tunteet.....	22
5.1.1 Onnellisuus.....	25
5.1.2 Turvallisuus.....	28
5.1.3 Tyytyväisyys.....	32
5.2 Inhimillisen toiminnan arvottaminen.....	35
5.2.1 Sosiaalinen arvostus.....	35
5.2.1.1 Myöhäisempiin vuosiin painottuvat ilmiöt.....	36
5.2.1.2 Varhaisempiin vuosiin painottuvat ilmiöt.....	38
5.2.1.3 Ilmiöt, joilla ei ole ajallista tendenssiä.....	48
5.2.1.4 Yhteenveto muutoksista.....	48
5.2.2 Sosiaalinen hyväksyttävyyys.....	49
5.2.2.1 Myöhäisempiin vuosiin painottuvat ilmiöt.....	50
5.2.2.2 Varhaisempiin kirjoitusvuosiin painottuvat ilmiöt.....	52
5.2.2.3 Yhteenveto muutoksista.....	55
6 Yhteenvetoa ja pohdintaa.....	56

1 Johdanto

*On kuin tappelisi oman itsensä kanssa, lukee Alzheimerin tautiin sairastuneen naisen päiväkirjassa vuoden 2012 kohdalla. On viimeinen vuosi, jolloin hän kirjoittaa päiväkirjaa ja kirjoittaminen on hänelle jo hankalaa. Hänellä on kuitenkin motivaatio ... *kuitenkin yritän sillä on sitä muistamattomia on paljon. on myös muita kuin minä Asialle ei mahdeta mitään.* Kirjoittaja lahjoitti laajan, yli neljän vuosikymmenen ajalta kertyneen päiväkirja-aineistonsa Helsingin yliopistolle tutkimusta varten, ja oma tutkimukseni on yksi niistä, joilla Alzheimerin tautiin liittyviä kielellisiä muutoksia pyritään päiväkirjatekstin kautta kartoittamaan.*

Alzheimerin tauti on aivoja rappeuttava etenevä muistisairaus, jonka perimmäistä syytä ei tiedetä. Aivoissa tapahtuvat mikroskooppiset muutokset, kuten amyloidin kertyminen, johtavat hermoratojen ja aivosolujen vaurioitumiseen sekä tiedonkäsittelyn ja muistin heikkenemiseen. Alzheimerin tauti on yleisin dementiaa eli laaja-alaista henkisten kykyjen heikentymistä aiheuttava sairaus. Sen yleisyys kasvaa voimakkaasti iän myötä ja yli 85-vuotiaista sitä esiintyy jopa 15–20 prosentilla. (Juva 2015.) Alzheimerin tauti jakautuu harvinaisiin varhain alkaviin perinnöllisiin muotoihin sekä yleisempään sporadiseen myöhäisiin muotoon, johon päiväkirjan kirjoittajakin sairastui (Tienari, Myllykangas, Polvikoski & Tanila 2015: 101; Parkkinen 2017: 26).

Kirjoittaja on oikeassa siinä, että samoista oireista kuin hän kärsii moni muukin. Ongelma on myös lisääntyvä. Eurooppalaisten ennusteiden mukaan muistisairauksia sairastavien määrä kaksinkertaistuu vuoteen 2050 mennessä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014b.) Alzheimerin taudin lisäksi muistisairauksiksi lasketaan esimerkiksi Lewyn kappale -tauti, otsa-ohimolohkorappeumat ja Parkinsonin taudista johtuva muistisairaus (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014a). Muistisairauksien lisääntyminen johtuu osittain siitä, että maailman väestön ikärakenteen arvioidaan muuttuvan niin, että ikäihmisten ja erityisesti yli 80-vuotiaiden osuus kasvaa huomattavasti (Korpiaakko-Huuhka & Klippi 2010: 264). Vaikutusta on myös diagnostiikan ja hoidon kehityksellä sekä riskitekijöiden yleisyydellä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014b). Riskitekijöihin kuuluvat muun muassa korkea verenpaine ja kolesteroli, diabetes, ylipaino ja tupakointi (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014c).

Oma tutkimukseni on tapaustutkimus, jossa yhdestä tapauksesta, tässä tapauksessa yhdestä päiväkirjasta, tuotetaan intensiivistä tietoa tavoitteena ilmiöiden kuvaileminen

(Saarela-Kinnunen & Eskola 2001: 159). Kyseistä päiväkirja-aineistoa on Helsingin yliopistossa tutkittu useammassa eri opinnäytetyössä eri näkökulmista tavoitteena saavuttaa mahdollisimman laaja ymmärrys tästä ainutlaatuisesta aineistosta. Oma tutkimukseni on tehty kvalitatiivisin eli laadullisin menetelmin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on pyrkimyksenä ennemminkin löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia väittämiä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004: 152).

Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillistä on aineistolähtöisyys (Kiviniemi 2001: 68), joka korostui tutkimuskysymyksiä määriteltäessä. Tutustuessani päiväkirjateksteihin minulle tuli vaikutelma, että tavassa, jolla kirjoittaja kertoo muista ihmisistä, tapahtuu muutoksia ajan myötä. Varhaisemmissa teksteissä kirjoittaja kertoo muista ihmisistä pidättyväisemmin, ja ajan myötä ilmaukset muuttuvat suorasukaisemmiksi. Myöhemmissä vaiheissa kirjoittaja tuo enemmän esiin muiden ihmisten herättämiä tunteita ja ajatuksia. Näiden havaintojen pohjalta päätin keskittyä tutkimuksessani siihen, miten asennoituminen muihin ihmisiin näkyy päiväkirjateksteissä.

Tutkimuskysymyksiä on kaksi: **1) Muuttuuko muihin ihmisiin asennoituminen päiväkirjan loppua kohden? 2) Jos muutoksia on havaittavissa, minkälaisin kielellisin tavoin ne tulevat esiin?** Muilla ihmisillä tarkoitan tässä tutkimuksessa henkilöitä, joihin kirjoittaja on ollut henkilökohtaisessa kontaktissa. Tekstissä viitataan heihin ilmauksella *kirjoittajan tuntema henkilö*. Tekemäni rajausta sulkee pois esimerkiksi poliitikot tai viihdealan ihmiset, jotka ovat kirjoittajalle tuttuja julkisuuden kautta.

Alzheimerin tautiin sairastuneen henkilön kirjoittamia tekstejä ei tiettävästi ole aiemmin tutkittu asennoitumisen näkökulmasta, joten tutkimukseni on pilottitutkimus, joka astuu täysin uudelle alueelle. Aineistoa jäsentelen J.R. Martinin ja P.R.R. Whiten (2005) suhtautumisen teorian (Appraisal in English) pohjalta. Kyseessä on laaja teoria, josta olen omaan tutkimukseeni soveltanut kahta *asennoitumisen* haaraan kuuluva alaluokitelmia: *tunteita* sekä *inhimillisen toiminnan arvottamista*, joka jakautuu *sosiaaliseen arvostukseen* ja *sosiaaliseen hyväksyttävyyteen*. Tutkimukseni keskittyy merkintöihin, joita päiväkirjan kirjoittaja on tehnyt kymmenen viimeisen kirjoitusvuoden aikana.

2 Alzheimerin taudin vaikutukset kielelliseen ilmaisuun

Alzheimerin taudin aiheuttamista kielellisistä muutoksista tunnetaan paremmin vaikutukset puheeseen kuin kirjoitettuun kieleen. Esittelen ensin yleisellä tasolla muutoksia, joista suurin osa liittyy puhuttuun kieleen. Sen jälkeen käsittelen hieman tarkemmin kolmea tutkimusta, jotka koskevat nimenomaan kirjallista ilmaisua. Yksi näistä pohjautuu nunnien omaelämäkerrallisiin teksteihin ja kaksi muuta englantilaisten kirjailijoiden tuotoksiin.

Alzheimerin tautiin liittyviin puheen, kielen ja kommunikaation muutoksiin on syiksi ehdotettu työmuistin, semanttisen muistin, toiminnanohjauksen ja visuo-spatiaalisen prosessoinnin häiriintymistä. Ne ovat seurausta vaurioista hippokampuksessa ja muissa ohimolohkojen keskiosissa sijaitsevissa limbisissä rakenteissa sekä iso-aivokuorella otsa-, ohimo- ja takaraivolohkoissa. Alzheimerin taudille on tyypillistä, että näille alueille muodostuu aivokudosta tuhoavia neurofibrillivyyhtejä, seniilejä plakkeja ja amyloidia. (Pekkala 2010: 294.)

Alzheimerin tautiin liittyviin kielen ja kommunikaation muutoksiin kuuluu anomia eli sananlöytämisvaikeus. Tämä selittyy sillä, että sanojen nimeämiseen tarvitaan laaja-alaista hermoverkkoa, joka sairauden edetessä on häiriintynyt. Nimeämisvaikeudet haittaavat paitsi yksittäisten sanojen nimeämistä, myös puhujan osallistumista keskusteluihin ja hänen kommenttiansa ymmärtämistä. Ne voivat myös johtaa vuorovaikutustilanteista vetäytymiseen varsinkin sairauden alkuvaiheessa. Alkuvaiheessa sananlöytämisvaikeudet liittyvät ihmisten nimiin ja muihin erisnimiin ja myöhemmin myös erilaisien esineiden ja toimintojen nimeämiseen. (Pekkala 2010: 296.)

Muihin Alzheimerin tautiin liittyviin puheen tuottamisen ongelmiin kuuluu foneeminen parafasia, jossa sanojen muoto eli äänneasua muuttuu. Myös keskustelun aloittamisen ja ylläpitämisen vaikeutta, aiheesta syrjähtelyä, samojen asioiden toistamista, epätäydellisiä vastauksia ja koherenssin puutetta ilmenee. Puheen ymmärtämiseen liittyvät vaikeudet abstraktien käsitteiden hallinnassa, huumorin ja sarkasmin ymmärtämisen heikentyminen sekä syy- ja seuraussuhteiden hämärtyneisyys. Kirjoittaminen voi olla semanttisesti tyhjää, mutta tekninen lukutaito säilynyt. (Pekkala 2010: 295–297; Pekkala 2013: 8.)

Vaikka Alzheimerin taudin ja muiden dementoivien sairauksien taustalla ovat erilaiset aivopatologiset muutokset, ovat niiden kielelliset oireet hyvin samankaltaisia. Esimerkiksi pitkälle edenneisiin dementoihin kuuluu lähes aina huomattavan vähäinen puheen tuotto ja ymmärtäminen sekä sosiaalinen eristäytyminen. Dementiatyyppien erotelu pelkkien kielellisten testien perusteella onkin vaikeaa. (Pekkala 2010: 294, 298.)

Yhdysvalloissa tehdyssä pitkäaikaistutkimuksessa, jonka kohderyhmänä olivat luostarissa elävät nunnat, havaittiin varhaisemman elämän heikkojen kielellisten kykyjen yhteys myöhemmin puhkeavaan Alzheimerin tautiin. Nunnien omaelämäkerrallisia tekstejä tutkittiin heidän ollessaan keskimäärin 22 vuoden ikäisiä. Noin 58 vuoden päästä tutkittiin samojen henkilöiden kognitiivisia kykyjä ja myöhemmin kuolleille tehtiin neuropatologinen tutkimus. Nuorempana tuotettujen tekstien kieliopillisesti yksinkertaiset rakenteet ja erilaisten merkityssisältöjen vähäinen määrä olivat yhteydessä myöhemmin todettuun Alzheimerin tautiin. (Snowdon, Kemper, Mortimer, Greiner, Wekstein & Markesbery 1996.)

Alzheimerin taudin kielellisiä muutoksia on tutkittu myös kaunokirjallisuudessa. Le, Lancashire, Hirst & Jokel (2011) tekivät pitkittäistutkimuksen kolmen englantilaisen kirjailijan Iris Murdochin, Agatha Christien ja P.D. Jamesin tuotannosta. Heistä Murdoc menehtyi Alzheimerin tautiin ja Christiellä epäiltiin sitä. Jamesilla ei tietävästi ollut yhteyttä kyseiseen sairauteen, ja hän oli mukana edustamassa normaalisti ikääntyneitä. Murdocin ja Christien myöhäisempää tuotantoa yhdisti sanaston köyhtyminen. Täytesanojen määrä lisääntyi ja leksikaalista toistoa esiintyi enemmän. Nominien määrä laski verbien määrän vastaavasti noustessa.

Syntaktisesti tarkastellen Murdocin ja Christien tuotoksissa ei havaittu yhtä voimakkaita muutoksia kuin leksikaalisesti pystyttiin ilmentämään. Havaitut eroavaisuuden liittyivät syntaktiseen kompleksisuuteen ja olivat spesifimpiä ja tilannekohtaisempia. Oli esimerkiksi havaittavissa, että passiivi-ilmausten käyttäminen väheni myöhäisempään tuotantoon siirryttäessä. (Le ym 2011.)

Hirst ja Feng (2012) tekivät samoja kirjailijoita koskevan jatkotutkimuksen, jossa he selvittivät muuttuuko kirjailijoiden persoonallinen kirjoitustyyli Alzheimerin taudin edetessä. Kirjailijoiden persoonallisella tyylillä tarkoitetaan niitä uniikkeja ominaisuuksia, joiden perusteella teokset voidaan tunnistaa juuri tietyn kirjailijan tekemiksi. Per-

soonallinen tyyli koostuu sadoista osin tiedostamattomista henkilökohtaisista taipumuksista, jotka toistuvat saman kirjoittajan teksteissä aiheesta tai genrestä riippumatta. Ne ilmenevät muun muassa sanaston koossa ja käyttämisessä, sanojen ja lauseiden pituuksissa, prepositioiden ja muiden taipumattomien sanojen käyttämisessä sekä syntaktisten konstruktioiden toistumisessa.

Tutkijat lähtivät selvittämään, voiko persoonallinen tyyli muuttua Alzheimerin taudin myötä niin paljon, että kirjoittajan myöhemmät teokset eivät ole enää tunnistettavissa saman kirjailijan tekemiksi kuin hänen varhaisimmat teoksensa vai onko persoonallinen tyyli niin pysyvä, että se on tunnistettavissa sairauden vaikutuksista huolimatta. Tätä selvitettiin tutkimalla, minkä verran Alzheimerin tautiin sairastuneiden kirjailijoiden tuotoksissa on ominaisuuksia, jotka sekä identifioivat hänen tekstejään että säilyvät muuttumattomina Alzheimerin taudin vaikutuksista huolimatta. (Hirst & Feng 2012.)

Tulokset olivat osittain ristiriitaisia ja vaihtelivat käytetyistä menetelmistä riippuen. Kaikilta kolmelta kirjailijalta, myös P.D. Jamesilta, joka ei sairastanut Alzheimerin tautia, löydettiin tyyliin liittyviä eroavaisuuksia varhaisempien ja myöhäisempien tekstien välillä. Persoonallinen tyyli siis muuttui riippumatta siitä, sairastiko kirjoittaja Alzheimerin tauti vai ei, joten mitään tyyliin liittyvää muutosta ei voitu suoraan yhdistää Alzheimerin tautiin. (Hirst & Feng 2012.)

3 Aineisto ja muut siitä tehdyt tutkimukset

Käytän tutkimuksessani päiväkirja-aineistoa, joka koostuu yhden Alzheimerin tautiin sairastuneen henkilön tekemistä merkinnöistä. Päiväkirjan kirjoittaja on vuonna 1932 syntynyt nainen, joka on suorittanut kansakoulun ja ammatillisen koulutuksen. Työelämässä ollessaan hän on toiminut myyjänä. Perussairauksina hänellä on todettu muun muassa verenpainetauti, nivelreuma ja silmänpohjanrappeuma. Kirjoittaja on omasta aloitteestaan luovuttanut päiväkirjansa tutkimuskäyttöön. (Parkkinen 2017: 26, 33; Pystynen 2017: 22.)

Kirjoittaja hakeutui ensimmäisen kerran tutkimuksiin hetkellisten muistamattomuus ja poissaolokohtausten vuoksi vuonna 2002. Kliininen Alzheimerin taudin diagnoosi hänelle annettiin marraskuussa 2011, jolloin hänellä todettiin toimintakyvyn laskua, vaikea muistihäiriö sekä hahmottamisen ja liikkumisen vaikeuksia. Tuolloin MMSE-pistemäärä¹ oli 19/30, joka viittaa Alzheimerin taudin lievän ja keskivaikean vaiheen rajalle. (Parkkinen 2017: 26–27.) Kirjoittajan saama Alzheimerin taudin diagnoosi on F00.10*G30.1 (Parkkinen 2017: 26), joka viittaa Alzheimerin tautiin liittyvään myöhään alkavaan dementiaan ilman lisäoireita (Psykiatrian luokituskäsikirja 2012: 22).

Koko aineisto sijoittuu vuosille 1968–2012, mutta omassa tutkimuksessani perheiden vain kymmeneen viimeiseen vuoteen eli vuosiin 2003–2012. Näiltä vuosilta ei tutkittavanani ole koko vuosi, vaan se osuus, joka aineistosta oli saatavilla litteroituna. En itse ole osallistunut aineiston litterointiin, vaan sen on tehnyt Helsingin yliopiston logopedian laitoksella toiminut tutkimusryhmä, johon kuuluivat yliopistonlehtori Seija Pekkala sekä opiskelijat Katja Jauhiainen, Johanna Parkkinen ja Johanna Pystynen. Kiitän heitä lämpimästi siitä, että sain käyttööni valmiiksi litteroidun aineiston. Kirjoittamishetkellä kahden viimeksi mainitun opiskelijan pro gradu -tutkielmat ovat valmistuneet, ja esittelen ne tämän luvun lopussa. Logopedian tutkimusryhmällä on ollut käytettävissään myös kirjoittajan potilasiakirjalausuntoja (Parkkinen 2017: 33). Itse en ole tutustunut niihin, vaan kertoessani kirjoittajan taustoista ja terveydentilasta, viittaan logopedialta valmistuneisiin pro gradu -tutkielmiin.

¹ MMSE-testi (mini-mental state examination) on Suomessa laajasti muistisairausediagnostiikkaan käytetty perusterveydenhuollon ensivaiheen arviointimenetelmä, joka sisältää useita lyhyitä tehtäviä, joilla arvioidaan kognitiivisia osa-alueita (Hänninen, Paajanen & Kuikka 2015: 362).

Litteroitu osuus keskittyy kesäkuukausiin, ja tarkempi aikaväli näkyy taulukosta 1. Litterointi on tehty siten, että se keskittyy toukokuun ja elokuun väliseen aikaan, mutta jos merkintöjä on ollut erityisen vähän on aikaväliä laajennettu. Viimeinen litteroitu merkintä on päivätty 23.9.2012 kirjoittajan ollessa 80-vuotias.

Taulukkoon 1 olen koonnut myös arvion siitä, kuinka monta päiväkirjamerkintää kultakin vuodelta löytyy. Merkinnällä tarkoitan yhdellä kirjoituskerralla tehtyä tekstiä. Niiden pituus vaihtelee yhden virkkeen mittaisesta säätilan kuvauksesta useamman päivän tapahtumien kuvaukseen. Merkintöjen määrä ei välttämättä ole tarkka, koska varsinkin loppuvaiheessa on hankala arvioida merkintöjen rajoja, mutta se antaa kuitenkin käsityksen kunkin vuoden kirjoitusaktiivisuudesta.

Taulukko 1 Tutkimuksessa käytettyjen päiväkirjamerkintöjen määrä ja ajallinen jakautuminen

Vuosiluku	Merkintöjen määrä	Merkintöjen aikaväli
2012	19	19.6.–23.9.
2011	5	18.5.–6.12.
2010	13	2.5.–3.9.
2009	6	21.5.–11.6.
2008	20	21.4.–25.8.
2007	41	5.5.–22.8.
2006	40	7.5.–31.8.
2005	32	9.5.–28.8.
2004	61	5.5.–31.8.
2003	44	8.5.–26.8.
Yhteensä	281	

Merkintöjen määrän vaihteluväli on melko suuri. Vähiten merkintöjä on vuodelta 2011, jolta on vain viisi merkintää, vaikka litterointi ulottuu toukokuulta joulukuulle.

Suurin määrä merkintöjä on puolestaan vuodelta 2004, jolta on 61 merkintää. Keskimäärin merkintöjä on vuotta kohden 28.

Merkintöjen määrä vähenee loppua kohden. Saman on todennut myös Johanna Parkkinen (2017: 38) tehtyään aineistosta tilastollisia laskelmia. Parkkisen mukaan päiväkirjamerkintöjen määrän lisäksi myös niiden sisältämät sanamäärät vähenevät, joka on linjassa aiempien tutkimustulosten kanssa, joissa todetaan Alzheimerin tautia sairastavien henkilöiden kirjoitusten olevan terveiden verrokkien kirjoituksia lyhyempiä (Henderson, Buckwalter, Sobel, Freed & Diz 1992).

Logopedian oppiaineessa samasta aineistosta tehdyissä pro gradu -tutkielmissa Johanna Pystynen (2017) tutki verbiprosesseissa ja Johanna Parkkinen (2017) sanaluokkajakaumissa tapahtuneita muutoksia. Heistä kummankin tutkimus keskittyi vuosiin 1986–2012.

Johanna Pystynen (2017) keskittyi tutkielmassaan havainnoimaan, millaisia verbiprosesseja henkilö käytti kirjoituksissaan ja näkyykö niiden käytössä muutosta. Hän luokitteli kirjoittajan käyttämät verbit laadullisesti Hallidayn (2004) systeemifunktionaalisen teorian prosessityyppien mukaan ja laski prosessityyppien suhteelliset osuudet tarkastuspisteiksi valikoimiensa vuosien kohdalla.

Tutkimuksen keskeinen tulos on, että Alzheimerin tautia sairastavan kirjoittajan verbiprosessien käytössä voidaan havaita sekä määrällisiä että laadullisia muutoksia. Merkittävänä hän piti erityisesti kolmen pääasiallisen prosessityypin suhteellisten osuuksien tasoittumista viimeisinä kirjoitusvuosina: 1) Materiaalisten eli tekemistä kuvaavien verbien osuus laskee, 2) relationaalisten eli asioiden välisiä suhteita kuvaavien verbien sekä eksistentiaalisten eli olemassaoloa kuvaavien verbien osuus pysyy melko muuttumattomana ja 3) mentaalisten eli kognitiivisia tapahtumia kuvaavien verbien osuus kasvaa. Verbaalisia eli sanomista ilmaisevia verbejä kirjoittaja käyttää melko vähän, ja lopulta ne jäävät kokonaan pois. Pystynen mukaan verbiprosessien suhteellisten osuuksien tasoittuminen voi olla merkinä Alzheimerin taudin etenemisen aiheuttamasta kertomistaidon hiipumisesta, joka johtuu monimutkaisen kielen ymmärtämisen vaikeuksista sekä heikentyvästä tietoisuudesta itselle tapahtuneista tai muista lähihistorian tapahtumista. (Pystynen 2017.)

Johanna Parkkisen (2017) tutkielmassa tarkoituksena oli selvittää, miten eri sanaluokkiin kuuluvien kirjoitettujen sanojen määrä muuttuu Alzheimerin taudin edetessä.

Tutkimuksen tuloksina havaittiin, että kirjoitettujen sanojen sanaluokkajakauma säilyi lähes samana kaikkina tarkasteltuina vuosina. Tutkimusvuodesta riippumatta päiväkirjatexteissä esiintyi suomen kielelle tyypillisesti eniten substantiiveja, toiseksi eniten verbejä ja kolmanneksi eniten taipumattomia sanoja. Poikkeuksen tekivät kuitenkin pronominit, joiden suhteellinen osuus kasvoi vuodesta 1986 (4,6 %) vuoteen 2012 (7 %). Parkkinen toteaa pronominiinien osuuksien kasvun olevan merkittävää ja vahvistavan omalta osaltaan aiempia puhuttua kieltä koskevia tutkimustuloksia, joiden mukaan pronominiinien käytön kasvu on yksi Alzheimerin taudin oireista ja keino kiertää sananlöytämisvaikeuksia (Weldenstein, Stegmeier, Frankenberg, Felder & Schröder: 2015).

Pystysen ja Parkkisen tutkielmissa työn näkökulma on sanaluokissa, omassa tutkielmassani aiheen rajausta pohjautuu tekstien merkityssisältöihin. Parkkisen tutkimustapa on kvantitatiivinen, itse käytän kvalitatiivisia menetelmiä ja Pystynen puolestaan yhdistelee kumpaakin lähestymistapaa. Yhdessä nämä kolme sekä aineistosta myöhemmin valmistuvat tutkielmat luovat monipuolisen katsauksen aineistoon. Logopedian ja suomen kielen oppiaineiden yhteistyöllä saadaan syvälinen ymmärrys aineistosta käyttäen tapaustutkimukselle tyypillisesti monipuolisia analyysin tapoja (ks. Saarela–Kinnunen & Eskola 2001: 159).

4 Suhtautumisen teoria

Valitsin analyysini pohjaksi J. R. Martinin ja P. R. R. Whiten kehittämän suhtautumisen teorian (Appraisal in English), koska se tarjoaa konkreettisia menetelmiä tekstissä ilmenneiden asennoitumisen ilmauksien tarkastelemiseksi. Suhtautumisen teoria pohjautuu M.A.K. Hallidayn luomaan systeemis-funktionaaliseen kielentutkimukseen, jonka mukaan kielessä voidaan nähdä kolme yhtäaikaista metafunktiota: ideationaalinen, tekstuaalinen ja intersubjektivaalinen. Ideationaalisessa eli representatiivisessa metafunktiossa kieltä käytetään konstruoimaan kokemus- ja mielikuvitusmaailmaamme. Tekstuaalinen metafunktio puolestaan liittyy tekstien koossa pitämiseen. Suhtautumisen teorian kannalta kuitenkin tärkein, eli se, johon koko teoria pohjautuu, on intersubjektivaalinen eli intersubjektivaalinen metafunktio, joka liittyy vuorovaikutussuhteiden ja -roolien ylläpitämiseen sekä mielipiteiden, arvottamisten ja tunteiden välittämiseen. (Juvonen 2007: 431; Martin & White 2005: 1; Shore 2012: 158–161.)

Intersubjektivaalinen metafunktio viittaa siis kirjoittajan subjektiiviseen asemaan suhteessa sekä luomaansa tekstiin² että henkilöihin, joiden kanssa hän kommunikoi. Se liittyy siihen, miten kirjoittaja osoittaa esimerkiksi hyväksyntää ja paheksuntaa tai inostusta ja kammoksuntaa sekä minkälaisin retorisin keinoin hän kutsuu lukijan olemaan kanssaan samaa mieltä. (Martin & White 2005: 1.)

Martinin & Whiten näkemyksen mukaan kaikki ilmaisut jollain tavalla osoittavat tuottajansa suhtautumista ja asennoitumista. Suhtautumisen teoria käsittelee sitä, miten tekstien avulla luodaan yhteisöjä, joissa tunteet ja arvot jaetaan. Huomion kohteena ovat myös kielelliset keinot, joita käytetään tunteiden, mieltymysten ja arvottamisen jakamisessa, kirjoittajan identiteetin rakentamisessa sekä suhtautumisessa aktuaalisiin tai potentiaalisiin vastaanottajiin. (Martin & White 2005: 1, 92.)

Päiväkirja on monologinen teksti, jota kirjoitetaan yleensä omiin tarkoituksiin. Martin ja White (2005: 92–93) mukailevat kuitenkin Bakhtinin (mm.1981) ja Volosinovin (1990) näkemyksiä tekstin dialogisuudesta, joka tarkoittaa, että kaikki kirjoitettu heijastelee sitä, mitä asiasta on sanottu tai kirjoitettu aiemmin sekä samalla ennakoii

² Suhtautumisen teoria käsittelee yhtäläillä kirjoitettua ja puhuttua kieltä. Teoriaa esitellessäni käytän kuitenkin selkeyden vuoksi enemmän sanoja kirjoittaja ja tekstit kuin puhumiseen viittaavia ilmauksia.

aktuaalisen, potentiaalisen tai kuvitellun lukijan reaktioita. Tekstiin siis sisältyy aina näkemys jonkinlaisesta vastaanottajasta.

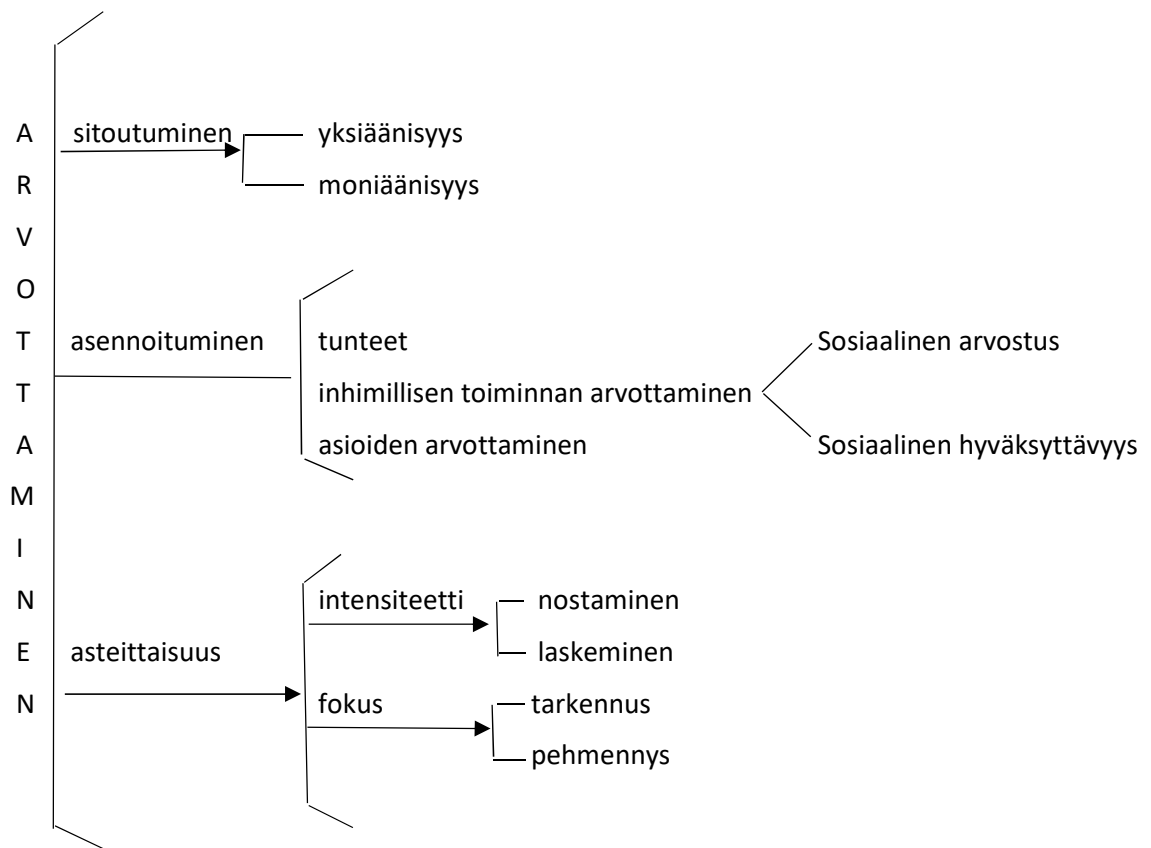
Suhtautumisen teoria tuo esiin kolme osa-aluetta, joilla kirjoittajan intersubjektii-
vinen taso voi näkyä: affektisuus, modaalisuus ja intensifikaatio. **Affektisuudella** viitataan siihen, miten kirjoittaja positiivisesti tai negatiivisesti evaluoi olioita, tapahtumia tai asiantiloja, joita hänen tekstinsä käsittelee. (Martin & White 2005: 1–2.)

Modaalisuus liittyy erityisesti epistemiseen modaalisuuteen ja sen alalajiin evidentialisuuteen. Episteeminen modaalisuus ilmentää puhujan uskoa, tietoa tai päätelmiä asiointilan mahdollisuudesta, todennäköisyydestä tai varmuudesta. Evidentialisia puolestaan ovat sellaiset kielen keinot, joilla osoitetaan, miten puhuja on saanut tietonsa: perustuuko se toisen käden tietoon, omaan havaintoon vai päättelyyn. (VISK, määritelmät.) Suhtautumisen teoriassa nämä liittyvät erityisesti siihen, miten tekstuaalinen ääni sijoittuu muihin ääniin ja niiden edustamiin arvoihin. Tähän liittyvät keinot, joilla kirjoittaja esimerkiksi vastaa, tunnistaa, jättää huomiotta ja haastaa aktuaalisia tai potentiaalisia keskustelukumppaneitaan. **Intensifikaatio** ja sen vastakohtana ympäripyöreämpi kielenkäyttö taas liittyvät siihen, miten kirjoittaja laskee tai nostaa vakuuttavuuttaan sekä miten hän terävöittää tai sumentaa semanttista luokitteluaan. Tämä on yhteydessä siihen, kuinka eri ilmaisut vaihtelevat voimakkuuden ja tarkkuuden perusteella toisistaan. (Martin & White 2005: 2.)

Suomessa suhtautumisen teoriaa on aiemmin sovellettu tutkittaessa muun muassa lukiolaisten yleisönosastotekstien rakennetta ja argumentointia (Mikkonen 2010) sekä arvottavien merkitysten rakentamista taloussanomalehden pääkirjoituksissa (Katajamäki 2006; Katajamäki 2007). Suhtautumisen teoria on laaja kokonaisuus, jonka rakenteesta saa yleiskatsauksen kaaviosta 2 (Martin & White 2005: 38). Termien suomentamisessa olen osittain hyödyntänyt Juvosen (2007) käännöksiä.

Oma tutkimukseni keskittyy kaavion keskimmäisen haaran, *asennoitumisen*, kahteen ensimmäiseen osa-alueeseen, *tunteisiin* sekä *inhimillisen toiminnan arvottamiseen*, joka jakautuu *sosiaaliseen arvostukseen* ja *sosiaaliseen hyväksyttävyyteen*. Rajaukseni perustuu siihen, että nämä osiot muodostavat parhaimman analyysikehikon valitsemaleni näkökulmalle, jossa tarkastelun kohteena on nimenomaan ihmisiin kohdistuva asennoituminen. Seuraavaksi käsittelen valitsemiani osa-alueita omissa luvuissaan osoittaen, miten olen teoriaa omassa analyysissäni soveltanut.

Kaavio 2 Suhtautumisen teorian rakenne (Martin & White 2005: 38)

4.1 Tunteet

Martin & White (2005: 45–52) esittelevät osittain Hallidayta (1994) mukaillen kuusi tapaa, joilla tunteiden ilmenemistä teksteissä voidaan jaotella. Käytän tutkimuksessani niistä neljää, joista osaa olen hieman yksinkertaistanut tutkimukseni tarpeisiin. Esittelen käyttämäni luokittelun seuraavaksi. Henkilöä, joka kokee tunteen kutsutaan *kokijaksi* ja tunteen laukaisevaa tekijää *triggeriksi*.

Ensimmäinen jaottelu tapahtuu sen mukaan, **onko tunne positiivinen vai negatiivinen**. Kaikkien tunteiden kokemisesta voi löytää hyviä ja huonoja puolia, mutta tässä luokittelussa haetaan yksinkertaisinta mahdollista tulkintaa. Jaottelussa tarkastellaan pidetäänkö luokiteltavia tunteita kulttuurikonteksteissaan yleisemmin nautittavina vai väliteltävinä. Positiivista tunnetta edustaa lause *Kapteeni oli iloinen*. Negatiivisesta tunteesta toimii puolestaan esimerkkinä lause: *Kapteeni oli surullinen*. (Martin & White 2005: 46–47.)

Toisessa jaottelussa erotellaan **ilmeneekö tunne henkilön mielensisäisenä prosessina vai ulospäin havaittavana käyttäytymisenä**. Mielensisäisellä prosessilla viitataan kokijan sisäiseen tunnetilaan, joka ei välttämättä näy hänen käyttäytymisessään. Esimerkkeinä toimivat lauseet: *Kapteeni oli surullinen* ja *Kapteeni ei pitänyt siitä, että joutui lähtemään*. Ulospäin havaittavaan käyttäytymiseen liittyy sisäisen tunnetilan ilmeneminen reaktiona, jonka myös toinen ihminen voi havaita. Esimerkkinä toimii lause *Kapteeni itki*. (Martin & White 2005: 47.)

Kolmannessa jaottelussa tarkastellaan, **onko tunne syntynyt reaktiona johonkin tiettyyn triggeriin vai onko kyse kohdistamattomasta tunnetilasta?** Esimerkkinä tunteesta, joka on syntynyt reaktiona triggeriin, toimii lause: *Kapteeni ei pitänyt lähtemisestä*. Esimerkkinä kohdistamattomasta tunnetilasta toimii lause: *Kapteeni oli surullinen*. Tunnetilassa, joka on reaktio triggeriin, ovat osapuolina kokija (kapteeni) ja triggeri (lähteminen). Kohdistamattomassa tunnetilassa puolestaan osapuolia ovat kokija (kapteeni) ja tunnetila (surullisuus). (Martin & White 2005: 47.)

Neljännessä jaottelussa **luokitellaan tunteet semanttisin perustein kolmeen eri ryhmään, joita ovat onnellisuus/onnettomuus, turvallisuus/turvattomuus ja tyytyväisyys/tyytymättömyys** (Martin & White 2005: 49–52). Tämä luokittelu luo omassa tutkimuksessani tärkeimmän analyysipohjan, joten käsittelen seuraavaksi jokaista luokkaa hieman tarkemmin omassa kappaleessaan. Esitän jokaisesta kolmesta tunneluokasta myös taulukon, josta löytyy esimerkkejä sanoista ja ilmauksista, joilla kyseiseen luokkaan kuuluvia tunteita voidaan ilmaista. Samanlaiset taulukot esitän myöhemmin myös kummastakin inhimillisen toiminnan arvottamiseen liittyvästä luokasta. Mikään näistä taulukoista (taulukot 3–7), ei ole tarkoitettu luomaan kattavaa listausta kyseiseen luokkaan kuuluvista ilmauksista. Tarkoitus on antaa suuntaviivoja siitä, minkälaisin keinoin kyseiseen luokitukseen liittyviä asioita voi ilmaista.

4.1.1 Onnellisuus

Onnellisuusluokkaan kuuluvat metaforisesti sydämeen liitettävät tunnetilat, joita ovat esimerkiksi surullisuus, viha, iloisuus ja rakkaus. Osa voi ilmentyä kohdistamattomina tunnetiloina ja osa reaktioina triggereihin. Triggereihin liittyvät tunnetilat liittyvät siihen, pitääkö henkilö triggeristä vai ei. (Martin & White 2005: 49.)

Taulukot (3–7) auttavat luokitusten hahmottamisessa, koska suhtautumisen teoriassa evaluoiva leksikko on keskeinen analyysin kohde. Taulukon esimerkit havainnollistavat sitä, miten tietyn sanan tai ilmauksen valinnalla ilmaistaan aina myös tunteen tai arvottamisen syvyyttä ja sävyä. (Martin & White 2005: 46, 50.)

Taulukko 3 Esimerkkejä sanoista ja ilmauksista, joilla onnellisuuteen liittyviä tunteita voidaan esittää (Martin & White 2005: 49)

ONNELLISUUS	Käyttäytyminen	Mielensisäinen prosessi
Ilo Kohdistamaton tunnetila	<i>myhäillä</i> <i>nauraa</i> <i>ilakoida</i>	<i>hyväntuulisuus</i> <i>ilo</i> <i>riemu</i>
Kiintymys Triggerinä toinen ihminen	<i>pitää kädestä</i> <i>halata</i> <i>syleillä</i>	<i>välittäminen</i> <i>rakkaus</i> <i>ihailu</i>
ONNETTOMUUS		
Kärsimys Kohdistamaton tunnetila	<i>marista</i> <i>itkeä</i> <i>vaikeroida</i>	<i>alakulo</i> <i>suru</i> <i>epätoivo</i>
Antipatia Triggerinä toinen ihminen	<i>pilkata</i> <i>loukata</i> <i>herjata</i>	<i>vastenmielisyys</i> <i>viha</i> <i>inho</i>

4.1.2 Turvallisuus

Turvallisuusluokkaan kuuluvat ekososiaaliseen hyvinvointiin liittyvät tunnetilat. Tällä viitataan huolestuneisuuden tai rauhallisuuden akselilla liikkuviin tunteisiin, joita koetaan suhteessa ympäristöön sekä kohdattaviin ihmisiin. Näitä ovat esimerkiksi ahdistuneisuus, pelko, itsevarmuus ja luottamus. Ne liittyvät tarpeeseen suojautua tai olla suojautumatta ulkopuoliselta maailmalta. (Martin & White 2005: 49.)

Taulukko 4 Esimerkkejä sanoista ja ilmauksista, joilla turvallisuuteen liittyviä tunteita voidaan esittää (Martin & White 2005: 50)

TURVALLISUUS	Toiminta	Tunne
Itsevarmuus	<i>julistaa</i> <i>puolustaa</i> <i>kuuluttaa</i>	<i>tasapainoisuus</i> <i>itseluottamus</i> <i>vakuuttuneisuus</i>
Luottamus	<i>valtuuttaa</i> <i>sitoutua</i> <i>uskoutua</i>	<i>viihtyminen (jossakin/jonkun kanssa)</i> <i>usko</i> <i>luotto</i>
TURVATTOMUUS		
Huolestuneisuus	<i>toimia rauhattomasti</i> <i>säpsähdellä</i> <i>täristä</i>	<i>levottomuus</i> <i>jännittyneisyys</i> <i>pelko</i>
Yllättyneisyys	<i>hätkähtää</i> <i>älähtää</i> <i>pyörtyä</i>	<i>säikähdys</i> <i>järkyttyneisyys</i> <i>heikotus</i>

4.1.3 Tyytyväisyys

Tyytyväisyysluokkaan kuuluvat tunnetilat ovat yhteydessä tavoitteisiin pyrkimiseen. Ne liittyvät saavuttamisen ja turhautumisen tunteisiin, jotka koskevat asioita, joihin henkilö on joko osallistujana tai sivusta seuraajana sitoutunut. Tyytyväisyyden tunteisiin vaikuttaa usein se, kuinka aktiivinen henkilö on suhteessa toimintaan, johon hän reagoi. Henkilö voi esimerkiksi osallistuessaan tulla vihaiseksi tai turhautuneeksi tai sivusta seuraajana kyllästyä. Vastaavasti omista saavutuksistaan voi olla iloinen tai ihastua muiden saavutuksiin. (Martin & White 2005:50.)

Taulukko 5 Esimerkkejä sanoista ja ilmauksista, joilla tyytyväisyyteen liittyviä tunteita voidaan esittää (Martin & White 2005: 51)

TYTTYVÄISYYS	Toiminta	Tunne
Kiinnostuneisuus	<i>toimia tarkkaavaisesti</i> <i>olla työntäyteinen</i> <i>ahkeroida</i>	<i>osallistuvuus</i> <i>uppoutuneisuus</i> <i>syventyneisyys</i>
Mielihyvä	<i>taputtaa selkään</i> <i>lausua kohteliaisuus</i> <i>palkita</i>	<i>vaikuttuneisuus</i> <i>lumoutuneisuus</i> <i>riemu</i>
TYTYMÄTTÖMYYS		
Ikävystyminen	<i>liikehtiä levottomasti</i> <i>haukotella</i> <i>olla välinpitämätön</i>	<i>tylsistyneisyys</i> <i>tympääntyneisyys</i> <i>kyllästyneisyys</i>
Epämukavuus	<i>toimia varovaisesti</i> <i>moittia</i> <i>arvostella</i>	<i>ärtyneisyys</i> <i>viha</i> <i>raivo</i>

4.2 Inhimillisen toiminnan arvottaminen

Inhimillisen toiminnan arvottamisessa on kyse asenteista ihmisiä, heidän käyttäytymistään ja luonnettaan kohtaan. Suhtautumisen teoriassa inhimillinen arvottaminen jaetaan kahteen luokkaan: 1) sosiaaliseen arvostukseen ja 2) sosiaaliseen hyväksyttävyyteen. Seuraavaksi esittelen lyhyesti nämä kummatkin luokat ja esitän niistä havainnollistavia esimerkkejä sisältävät taulukot. Taulukoiden esimerkit eivät kuitenkaan ole suoraan sovellettavissa tekstien analysoimiseen, koska sanojen tulkinnassa on tärkeää ottaa huomioon myös käyttökonteksti. Paitsi sanojen merkitys, myös niiden sijoittuminen positiivinen–negatiivinen-akselille voi vaihdella tilannekohtaisesti. Esimerkiksi sana *erikoinen*

voidaan joissain tapauksissa määritellä positiiviseksi ja toisessa tapauksessa negatiiviseksi ilmaukseksi. (Martin & White 2005: 52–53.)

Sosiaalinen arvostus jaetaan suhtautumisen teoriassa kolmeen osaan: normaaliuuteen (kuinka epätavallinen joku on?), kyvykkyyteen (kuinka kyvykäs joku on?) sekä sinnikkyyteen (kuinka päättäväinen, peräänantamaton ja luotettava joku on?). Sosiaalista arvostusta koskevilla käsityksillä on taipumus muokkautua suullisessa kulttuurissa keskustelujen, juorujen, vitsien ja tarinoiden kautta, ja tässä prosessissa huumorilla on usein tärkeä rooli. Yhteiset arvot tällä osa-alueella ovat tärkeitä sosiaalisten verkostojen, kuten ystävyys- ja työsuhteiden, muodostumisessa. (Eggins & Slade 1997; Martin & White 2005: 52–53.) Esimerkkejä sanoista ja ilmauksista, joilla sosiaalista arvostusta voidaan ilmaista, löytyy taulukosta 6.

Sosiaalinen hyväksyttävyys puolestaan jaetaan kahteen osaan: 1) totuudenmukaisuuteen (kuinka rehellinen joku on?) ja 2) eettiseen korrektisuuteen (kuinka eettinen joku on?). Sosiaaliseen hyväksyttävyyteen liittyvät käsitykset kodifoidaan usein kirjallisesti, esimerkiksi edikteissä (julistuksissa), asetuksissa, ohjesäännöissä ja lakiteksteissä. Näiden arvojen noudattaminen nähdään kansalaisvelvollisuutena, ja valtio ja kirkko määrittelevät rangaistuksia niitä vastaan rikkoville. (Martin & White 2005: 52–53.) Esimerkkejä sanoista ja ilmauksista, joilla sosiaalista hyväksyttävyyttä voidaan ilmaista, löytyy taulukosta 7.

Martinin & Whiten (2005: 52–53) mukaan sosiaalisen arvostuksen ja sosiaalisen hyväksyttävyyden välistä eroa voi selkeyttää pohtimalla, kenen puoleen äärimmäisen negatiivisissa tapauksissa käännytään. Jos kyseessä on sosiaalinen arvostus, on oikea taho terapeutti, kun taas sosiaaliseen hyväksyttävyyteen liittyvissä tapauksissa tarvitaan lakimiestä.

Taulukko 6 Esimerkkejä sanoista ja ilmauksista, joilla sosiaalista arvostusta voidaan tuoda esiin (Martin & White 2005: 53)

SOSIAALINEN ARVOSTUS	Positiivinen (ihaileva)	Negatiivinen (kritisoiava)
NORMAALIUS Kuinka epätavallinen?	<i>onnellinen, onnekas...</i> <i>normaali, luonnollinen, tuttu...</i> <i>rauhallinen, vakaa, ennustettava...</i> <i>suosittu, muodikas, avantgardistinen...</i> <i>maineikas, unohdettu...</i>	<i>onneton, epäonninen...</i> <i>outo, kummallinen, erikoinen..</i> <i>ennalta-arvaamaton, odottamaton...</i> <i>vanhahtava, epäsiisti, taantunut...</i> <i>epämääräinen, häviöjä...</i>
KYVYKKYYS Kuinka kyvykäs?	<i>vahva, voimakas, roteva...</i> <i>hyväkuntoinen, terve...</i> <i>aikuinen, kypsä, kokenut...</i> <i>nokkela, humoristinen, lystikäs...</i> <i>oivaltava, älykäs, lahjakas...</i> <i>tasapainoinen, täysijärkinen...</i> <i>järkevä, asiantunteva, taitava...</i> <i>kouluttautunut, sivistynyt, oppinut...</i> <i>pätevä, taitava...</i> <i>menestynyt, tuloksellinen...</i>	<i>heikko, pelkurimainen...</i> <i>huonokuntoinen, sairas, vaivainen...</i> <i>epäkypsä, lapsellinen, avuton..</i> <i>tylsä, ankea, totinen...</i> <i>hidas, tyhmä...</i> <i>epätasapainoinen, neuroottinen, hullu...</i> <i>naiivi, harjaantumaton, typerä...</i> <i>kouluttautumaton, sivistymätön, tietämätön...</i> <i>epäpätevä, taitamaton...</i> <i>menestymätön, aikaansaamaton...</i>
SINNIKKYYS Kuinka päättäväinen, peräänantamaton ja luotettava?	<i>sisukas, rohkea, urhoollinen...</i> <i>huolellinen, varovainen, kärsivällinen...</i> <i>perusteellinen, jämpä...</i> <i>väsymätön, sinnikäs, päättäväinen...</i> <i>luotettava...</i> <i>uskollinen, lojaali, pysyvä...</i> <i>joustava, sopeutuva, mukautuva...</i>	<i>arka, raukkamainen, pelkurimainen...</i> <i>hätäinen, kärsimätön, äkkipikainen...</i> <i>malttamaton, oikukas, holtiton...</i> <i>heikko, hermostunut, epätoivoisen...</i> <i>epäluotettava...</i> <i>uskoton, epälojaali, epävakaa..</i> <i>itsepäinen, uppiskainen...</i>

Taulukko 7 Esimerkkejä sanoista ja ilmauksista, joilla sosiaalista hyväksyttävyyttä voidaan tuoda esiin (Martin & White 2005: 53)

SOSIAALINEN HYVÄKSYTTÄVYYS	Positiivinen (kehuva)	Negatiivinen (tuomitseva)
TOTUUDENMUKAISUUS Kuinka rehellinen?	<i>totuudenmukainen, rehellinen, uskottava...</i> <i>vilpitön, puolueeton, suorasa- nainen...</i> <i>diskreetti, hienotunteinen...</i>	<i>epärehellinen, petollinen, va- lehtelevä...</i> <i>harhaanjohtava, manipuloiva, katala...</i> <i>töksäyttelevä, hölösuu...</i>
EETTINEN KORREKTISUUS Kuinka eettinen?	<i>hyvä, moraalinen, eettinen...</i> <i>lainkuuliainen, oikeudenmukai- nen, reilu...</i> <i>hienotunteinen, ystävällinen, huolehtiva...</i> <i>vaatimaton, nöyrä...</i> <i>kohtelias, kunnioittava...</i> <i>epäitsekäs, antelias, hyvätah- toinen...</i>	<i>paha, moraaliton, saatanalli- nen...</i> <i>korruptoitunut, epäoikeuden- mukainen, epäreilu...</i> <i>tunteeton, ilkeä, julma...</i> <i>turhamainen, snobi, ylimieli- nen...</i> <i>töykeä, epäkohtelias, epäkun- nioittava...</i> <i>itsekäs, ahne, saita...</i>

5 Asennoituminen muihin ihmisiin päiväkirjateksteissä

Koska tutkimuksessa on tarkastellaan päiväkirjan loppua kohden tapahtuvia muutoksia, aloitan havaintojen tekemisen myöhäisimmistä esiintymistä siirtyen kohti näytteiden keräysjakson varhaisempia vaiheita. Etenen siis kronologisesti käänteisessä järjestyksessä aina kun se tekstin kokonaisrakenteen kannalta on mielekästä. Tästä syystä myös tekstiin liittyvät taulukot on järjestelty siten, että esiintymät sijoitellaan uusimmasta vanhimpaan.

Päiväkirjatekstistä poimituista suorista lainauksista, joista löytyy tutkimiani ilmiöitä, käytän nimitystä *esiintymä*. Esittelen analyysitekstini joukossa kaikki muodostettuihin luokituksiin mukaan lasketut esiintymät. Esittäessäni useamman esiintymän peräjälkeen, sijoitan ne myös uusimmasta vanhimpaan. Esiintymien edessä on numero 1–54, joka viittaa järjestykseen, jossa esiintymä tekstissäni esitellään. Esiintymät on numeroitu myös siten, että jokaisella kolmella asennoitumislukalla (tunteet, sosiaalinen arvostus ja sosiaalinen hyväksyttävyys) on oma vuosittainen kronologisessa järjestyksessä etenevä numerointinsa, joka on esiintymän lopussa vuosiluvun kanssa sulkeissa.

Logopedian tutkimusryhmä on litteroinnin yhteydessä muuttanut kaikki aineistosta löytyneet henkilötunnisteet, asuinpaikat ja paikkakunta-kohtaiset tapahtumat tunnistamattomiksi päiväkirjan kirjoittajan ja hänen läheistensä anonymiteetin takaamiseksi (Parkkinen 2017: 33). He myös korjasivat ymmärtämistä heikentäviä kirjoitusvirheitä. Esiintymiin olen luettavuuden vuoksi kirjannut ensin tunnuksella a) korjatun version. Tekstin autenttisuuden vuoksi esitän aina myös alkuperäisen tekstin kirjoitusvirheineen ja litterointimerkkeineen, joka on korjatun version jälkeen tunnuksella b). Kaikissa esiintymissä ei kirjoitusvirheitä ole, jolloin niistä on luettavissa vain yksi versio. Käytetyt litterointimerkit ovat seuraavia:

- Epäselvä kohta/sana - - -
- Sotku/suttu #
- Keskenjäänyt sana € **kodis€**
- Erilleen kirjoitetut tavut/kirjaimet **[ka lalkala] [pait s ilpaitsi]**
- Väärin kirjoitetut sanat **[£aloltalo] [£itiläiti] [£lmalilma]**
- Väärin kirjoitetut sanat **[haksaalhauskaa] [meillmeillä]**

Asennoitumiseen liittyvät ilmaisut on korjatussa tekstissä lihavoitu ja kontekstia on otettu mukaan siinä määrin kuin on merkityksen ymmärtämisen kannalta tarpeellista. Esiintymät, jotka päiväkirjatekstissä kuuluvat samaan kokonaisuuteen, on kirjattu yhteen. Esiintymissä toistuu usein nimi *Niilo*, joka viittaa kirjoittajan puolisoon sekä paikannimi *Yhtylä*, joka viittaa kirjoittajan ja hänen puolisonsa kesänviettopaikkaan.

Vertailllessani ilmiöiden ja esiintymien ajallista sijoittumista, käytän termejä *myöhäisemmät/viimeisimmät vuodet* sekä *varhaisemmat/aikaisemmat vuodet*. Ellen asiaa muulla tavoin määrittele, viittaan myöhäisemmilla tai viimeisimmillä vuosilla viiteen viimeiseen päiväkirjan kirjoitusvuoteen eli vuosiin 2012–2008 ja varhaisemmilla tai aikaisemmilla vuosilla viiteen ensimmäiseen näytteidenkeräysvuoteen eli vuosiin 2007–2003. Tutkimukseen kerättyjen esiintymien jakautuminen vuosittain ja analyysiluokittain käy ilmi taulukosta 8.

Esiintymiä on kokonaisuudessaan 54, joten niiden pohjalta ei voi tehdä tilastollisia vertailuja. Esittämien numeroiden ja taulukoiden tarkoitus on tukea aineiston ja siitä tehtyjen havaintojen kuvaamista, ei luoda yleistyksiä (ks. Valli 2001: 171).

Taulukko 8 Tutkimukseen kerättyjen esiintymien jakautuminen vuosittain ja luokittain

Vuosisiluku	Esiintymien kokonaismäärä	Tunteet	Inhimillisen toiminnan arvottaminen	
			Sosiaalinen arvostus	Sosiaalinen hyväksyttävyyys
2012	12	8	3	1
2011				
2010	13	7	5	1
2009	6	1	1	4
2008	2		1	1
2007				
2006	4		4	
2005	3	3		
2004	11	1	6	4
2003	3	1	2	
Yhteensä	54	21	22	11

Kokonaisuutena tarkastellen kirjoittaja ilmaisee päiväkirjan loppua kohden enemmän asennoitumistaan muihin ihmisiin. Eniten lisääntyvät tunteisiin liittyvät esiintymät. Myös sosiaaliseen hyväksyttävyyteen liittyvät esiintymät lisääntyvät, kun taas sosiaaliseen arvostukseen liittyvissä esiintymissä suunta on päinvastainen.

Verrattaessa tutkimusta varten kerättyjen esiintymien ajallista sijoittumista kaikkien kirjoittajan tekemien päiväkirjamerkintöjen ajalliseen sijoittumiseen (ks. luku 3), havaitaan esiintymistiheyksissä muutoksia, joissa on päinvastainen suuntaus. Päiväkirjamerkintöjen ja niiden sisältämien sanamäärien vähenemisestä huolimatta tutkimukseeni kerättyjen esiintymien määrä lisääntyy (sanamäärien osalta ks. Parkkinen 2017: 38). Kirjoittaja siis loppua kohden ilmaisee enemmän asennoitumistaan muihin ihmisiin, vaikka hän tuottaa vähemmän tekstiä. Esiintymistä reilusti yli puolet (33 kappaletta 54:stä) sijoittuu viiteen viimeiseen kirjoitusvuoteen. Päiväkirjamerkinnöistä taas viiteen viimeiseen kirjoitusvuoteen sijoittuu vain noin viidennes (63 kappaletta 281:sta).

Vaikka näistä havainnoista ei voi tehdä tilastollisia vertailuita, ne kuvaavat aineistoa. Ne myös tukevat aineistoon tutustuessani tekemääni alustavaa havaintoa siitä, että päiväkirjan loppuvaiheessa kirjoittaja tuo enemmän esiin muiden ihmisten herättämiä tunteita, ajatuksia ja mielipiteitä.

Tämä luku, joka sisältää aineiston analyysin, on jaoteltu aiemmin esittelemieni suhtautumisen teorian asennoitumisloukkien mukaan. Luku jakautuu kahteen alalukuun. Ensimmäinen on *tunteet*, joka jakautuu *onnellisuuteen*, *turvallisuuteen* ja *tyytyväisyyteen*. Toinen alaluku puolestaan koostuu *ihimillisen toiminnan arvottamisesta*, ja sen muodostavat *sosiaalinen arvostus* ja *sosiaalinen hyväksyttävyyys*.

5.1 Tunteet

Aineistosta löytyy 21 esiintymää, joihin liittyvät tunteet ja vähintään yksi kirjoittajan tuntema henkilö. Yleistyksissä käytän yksikkömuotoista käsitettä *henkilö*, vaikka osassa esiintymiä on kyseessä useampi henkilö. Esiintymät on valittu siten, että kirjoittajan tuntema henkilö on joko tunnetilan kokijana, triggerinä tai olennaisena osana triggeriä.

Silloin kun kokijana on kirjoittaja, sijoittuu toinen henkilö joko triggeriksi tai olennaiseksi osaksi triggeriä, kuten esiintymässä 15 *Minä olen erittäin huolissani Niilon*

jaloista. Tämän vuoksi aina, kun kokijana on kirjoittaja, on tunteella myös triggeri. Silloin kun kirjoittajan tuntema henkilö on kokijana, on kyse siitä, että kirjoittaja kertoo oman näkemyksensä kokijan tunnetilasta, kuten esiintymässä 21 *Niilo istuu käsi poskella ja tyytyväisen näköinen*. Näissä esiintymissä on mukana sekä triggerillisiä että kohdistamattomia tunnetiloja. Joissakin tapauksissa kirjoittajan tuntema henkilö on kokija ja myös triggeri liittyy häneen itseensä eli kokijaan. Tästä esimerkkinä esiintymä 9, jossa kokija on lihavoitu, triggeri kursivoitu ja tunnetila alleviivattu: ”*Niilon selkä kipeä eipä paljon taida naurattaa* kun ei askelta pysty ottamaan.”

Suhtautumisen teorian mukaisesti tunteiden ilmenemistapa jaetaan mielensisäisiin prosesseihin (esimerkiksi *paha olo*) tai tunteelliseen käyttäytymiseen (esimerkiksi *huokailu*). Silloin kun en ole erikseen määritellyt kummasta on kyse, käytän termejä tunnetila tai tunteet.

Taulukosta 9 näkee, miten esiintymät ajallisesti jakautuivat. Esiintymiä on eroteltu niiden luokituksen (onnellisuus, turvallisuus, tyytyväisyys) sekä negatiivisuus-positiivisuus -jaottelun mukaisesti. Kokonaisuutena esiintymät painottuvat selkeästi päiväkirjan loppupuolelle. Niistä kolme neljänestä (16 kappaletta) on tehty viiden viimeisen kirjoitusvuoden aikana. Painotus viimeisiin vuosiin näkyy erityisesti turvallisuus- ja onnellisuusluokassa, kun taas tyytyväisyysluokassa suuntaus on päinvastainen. Vuosilta 2008–2006 eli läheltä näytteidenkeräysjakson puoliväliä, ei löydy tunteisiin liittyviä esiintymiä lainkaan. Kaikista esiintymistä valtaosa on negatiivisesti arvottuvia. Niitä on neljä viidennestä eli 17 kappaletta.

Taulukosta 10 puolestaan näkee, onko tunteen kokijana kirjoittaja vai joku muu. Siitä voi havaita, että esiintymät³, joissa tunteen kokijana on joku muu, sijoittuvat yhtä lukuunottamatta myöhäisempiin vuosiin. Näistä kahdeksasta esiintymästä seitsemässä on kokijana kirjoittajan puoliso Niilo. Päiväkirjan viimeisinä vuosina lisääntyvät siis esiintymät, joissa kirjoittaja kertoo, miltä hänen puolisonsa tunnetila ulospäin näyttää.

Aloitin käsittelemisen isoimmasta luokasta, onnellisuudesta, jossa on kymmenen esiintymää. Sen jälkeen siirryn turvallisuusluokkaan, jossa esiintymiä on seitsemän. Viimeisenä on pienin luokka, tyytyväisyys, jossa esiintymiä on neljä.

³ Esiintymät, joissa kokijana on joku muu kuin kirjoittaja, löytyvät analyysitekstistä numeroilla 1, 2, 3, 8, 9, 10, 11 ja 21.

Taulukko 9 Tunneluokan esiintymien jakautuminen

Vuosi- luku	Esiinty- mien ko- konais- määrä	Luokitus ja Negatiivisuus -/positiivisuus +					
		Onnellisuus		Turvallisuus		Tyytyväisyys	
		-	+	-	+	-	+
2012	8	2	1	5			
2011							
2010	7	4	1	1			1
2009	1	1					
2008							
2007							
2006							
2005	3	1		1		1	1
2004	1					1	
2003	1						
Yht.	21	8	2	7		2	2

Taulukko 10 Luokittelu sen mukaan, onko tunteen kokija kirjoittaja vai joku muu henkilö.

Vuosisiluku	Tunteen kokija		
	Kirjoittaja	Muu	Epäselvä
2012	4	3	1
2011			
2010	3	4	
2009	1		
2008			
2007			
2006			
2005	2	1	
2004	1		
2003	1		
Yht.	12	8	1

5.1.1 Onnellisuus

Onnellisuusluokkaan kuuluvat metaforisesti sydämeen liitettävät tunnetilat, jotka aineistosta löytämässäni esiintymissä liittyvät muun muassa hyvinvointiin, kiintymyssuhteisiin, myötätuntoon ja iloon. Triggerilliset tunnetilat liittyvät siihen, pitääkö henkilö triggeristä vai ei. Aineistosta löytyneissä esiintymissä tämä ilmenee muun muassa rakkauten tunnustamisena, ikävöimisenä ja toteamuksina, että jokin asia aiheuttaa ilon puutetta joko nykyisyydessä tai tulevaisuudessa. (ks. Martin & White 2005: 49.) Onnellisuusluokassa on kymmenen esiintymää, joista yhdeksän on tehty viimeisimpinä kirjoitusvuosina. Neljä esiintymää löytyi yhdestä kokonaisuudesta.

- 1–4 a) Ihmettelen miten . jaksan pitemmän päälle kuunnella **(1) Niilon huokailua** . Ymmärrän kyllä **(2) pahan olon** sitä on itsellenikin mutta Ja sitä **(3) äreää pinnaa** Kun se ei helpota omaa eikä toisen elämää . No ehkäpä Luoja /antaa voimia ja kärsivällisyyttä minulle . Sillä hyvä mies Niilo on ja **(4) Rakastan häntä** mutta kuinka jaksaa se näkyy aikanaan (2010, 1-4)
- b) IhmettelGG miten . jaksan pi tGm män päälle kuunnella Niilon huo Gai lGa . Ymm ärr äG kyllG pahan olon sitä on iGsGllGni kin muGt? Ja sitä arGää pin naa Kun se ei hel pota om aal eikä toisen elämGä. No ehkä pä Luoja /ansuutaa v oimia ja kärsiGällisyyGä minulle . Sillä hyvä mGes Niilo on jG Rakastan häGtä mutGÇ kuinka jaksaa sÇ näkyy ai kanaan

Onnellisuusluokan ainoa positiivinen esiintymä, jossa kirjoittaja on kokijana (4) löytyy tästä kokonaisuudesta. Siinä kirjoittaja tunnustaa rakkauttaan puolisoaan kohtaan. Rakkaudentunnustus ei kuitenkaan ole kokonaisuuden pääteema. Pääteemoina ovat puolison negatiivinen tunteellinen käyttäytyminen (1, *huokailu*) ja mielensisäiset prosessit (2, *paha olo* ja 3, *äreä pinna*) sekä näiden kuormittavuus kirjoittajan näkökulmasta. Kirjoittaja pohtii omaa jaksamistaan, ja rakkaudentunnustus on kirjoitettu tämän pohdinnan väliin lievittämään puolisoon kohdistuvaa negatiivista asennoitumista.

Rakkaudentunnustusta seuraa rinnastuskonjunktio *mutta*, jota voidaan argumentoinnissa käyttää väärinkäsitysten torjumiseen ja vastaväitteen painon vähentämiseen (Kakkuri-Knuutila 1998: 257). Näkisin, että tässä kirjoittaja haluaa välttää vaikutelmaa siitä, että hän ei olisi kiintynyt puolisoonsa ja näkisi puolisosssa olevia hyviä puolia.

Samalla tavalla toiseen ihmiseen kohdistuvaa negatiivista asennoitumista lievittävänä kommenttina toimii esiintymän 5 tunnetila *sääli*.

- 5 a) Jasminin sairaus on ikävä asia ja **sääli** on vastuuttomia vanhempia ainakin Heikkiä - katson suurimmaksi syylliseksi Tuiren jonka piti saada lasten

huoltajuus mutta ei ollut Äidin tunteita Nyt Jasmin pääsee hoitoon Helsinkiin toivottavasti asiat korjaantuvat mutta aikaa se vie. **Sääli lasta ja läheisiä** (2009, 1)

- b) Jasminin sairaus on ikävä asia ja sääli on vastuuttomia vanhempia ainakin Heikkiä - katsen suurimmaksi syylliseksi Tuiren jonka piti saada lasten huoltajuus mutta ei ollut Äidin tunteita Nyt Jasmin pääsee hoitoon Helsinkiin toivottavasti asiat korjaantuvat mutta aikaa se vie. Sääli lasta ja läheisiä

Irrallisena tunnetilana sääli voisi olla myötätunnon ilmaus, mutta kontekstiinsa sidottuna vaikuttaa ennemminkin siltä, että säälinilmauksella kirjoittaja haluaa perustella syytöstä, jonka hän kohdistaa Tuireen, sairastuneen Jasminin äitiin. Huomattavaa on myös se, että kirjoittaja toistaa tunteen *sääli* sekä esiintymän alussa että lopussa. Saman sanan toistamisella voidaan tehostaa sen merkitystä (Martin & White 2005: 144). Toisto on myös yksi tavanomaisimpia retorisia vaikutuskeinoja, ja toistamalla epäolennaisia sivuseikkoja voidaan pyrkiä siirtämään huomio pois itselle kiusallisista pääasioista (Kakkuri–Knuutila 1999: 238). Ensimmäisessä säälin ilmauksessa kohteena ovat *vanhemmat* ja toisessa *lapsi ja läheiset*. Jasminin äitinä Tuiren voi laskea kuuluvaksi kumpaankin kohderyhmään⁴. Samalla kuitenkin kirjoittaja kohdistaa Tuireen voimakkaan syytöksen ilmaisemalla, että kokee hänet suurimmaksi syylliseksi tyttärensä sairauteen. Siirtämällä huomiota syytöksestä säälin ilmaukseen, tuo kirjoittaja itsensä esiin ennemminkin empaattisena kuin tuomitsevana ihmisenä.

Oma negatiivinen tunnetila yhdistyy toiseen ihmiseen kohdistuvaan moraaliseen arvioimiseen myös seuraavassa esiintymässä.

- 6 a) Mutta **minulla on Ikävä** Eipä ole näkynyt Ilonaa ? Onko niin että vain Niilolle mutta ei minulle - No eipä taida ?? (2012, 7)
- b) Mu££a m i n u lla on Ikävä Eipä ole näkynyt Ilonaa ? Onko n££n että va£n Niilolle mut£ a ei minulle - No eipä taida ??

Kirjoittaja kertoo ikävöivänsä Ilonaa ja samalla epäilee, että Ilona kohtelee häntä ja Niiloa epätasa-arvoisesti. Ilonan poissaolosta kirjoittaja kertoo kieltoamuotoisella väitelauseella *Eipä ole näkynyt Ilonaa ?* Siinä lauseenalkuiseen kieltoisanaan *ei* on liitetty sävy-partikkeli *-pä*. Sävypartikkeli tuo lausuman propositionaaliseen merkitykseen lisämerkityksen eli sävyn (VISK, määritelmät). Tässä se ainakin vahvistaa lauseen proposition odotuksenvastaista merkitystä eli sitä, että Ilonan läsnäolo olisi ollut poissaoloa odotuk-

⁴ Kappaleessa 5.2.2.1 (Sosiaalinen hyväksyttävyyys: Myöhäisempiin vuosiin painottuvat ilmiöt) esiintymien 46–47 yhteydessä käsittelen tarkemmin Tuireen kohdistettua syytöstä sekä muun muassa sitä, miten olen ilmauksen *vastuuttomia vanhempia* tulkinnut.

senmukaisempaa (ks. VISK § 833). Väitelauseen aloittavaan indikatiivimuotoiseen verbiketjuun liittyessään sävyartikkeli myös merkitsee lausuman päivitteleväksi (ks. VISK § 834). Sana *eipä* toistuu myös esiintymän viimeisessä lauseessa, jossa kirjoittaja vastaa epäröivästi omaan kysymykseensä.

Seuraavassa esimerkissä puolestaan asetetaan kyseenalaiseksi oman tunnetilan mielekkyys.

- 7 a) Koko meidän suku on sairas Jussi, Liisu, Liisun tyttö Jasmin, -Juulikin syö jotakin mömmöä - Ehkä loppu ikänsä
Niilon veli Vesa on menettänyt muistinsa - Iikka alkaa tulla vanhaksi - Rauha odottaa kuolemaa Irmelillä on maha kipeä Ei myöskään Julia ole terve
- **Siinä sitä sitten mekin kanssa suremme sukujamme - vaikei siitä ole apua** (2010, 6)
- b) Koko meidän suku on sairas Jussi, Liisu, Liisun tyttö Jasmin, -Juulikin syö jotakin mömmöä - Ehkä loppu ikänsä
Niilon veli Vesa on menettänyt muistinsa - Iikka alkaa tulla vanhaksi - Rauha odottaa kuolemaa
Irmelillä on maha kipeä Ei myöskään Julia ole terve
- Siinä sitä sitten mekin kanssa suremme sukujamme - vaikei siitä ole apua)

Tässä kirjoittaja pohtii oman tunnetilansa, suremisen, hyödyllisyyttä. Suremista ilmaistaan väitelauseella *Siinä sitä sitten mekin kanssa suremme sukujamme*. *Siinä sitten* konstruktio sisältää ironisen tulkinnan, joka perustuu kuvattavan toiminnan, suremisen, arvioituun hankaluuteen tai toivottomuuteen (ks. VISK § 1730).

Tähän asti esitetyissä esimerkeissä on kyseenalaistettu joko toisen ihmisen toimintaa tai omaa tunnetilaa. Lopuissa esiintymissä ei vastaavaa ristiriitaisuutta ole. Esiintymä 9 on ainoa onnellisuusluokan esiintymä, joka sijoittuu varhaisempiin vuosiin.

- 8 a) Niilo on aika huonossa kunnossa --- --- --- --- **Eipä taida paljon iloa olla tulemassa.** (2012, 4)
- b) Niilo on aika huonossa kunnossa --- --- --- --- Eipä taida paljon iloa olla tulemassa.
- 9 Niilon selkä kipeä **eipä paljon taida naurattaa** kun ei askelta pysty ottamaan. (2005, 2)

Näitä esiintymiä yhdistää se, että kokija on Niilo, tunnetilojen triggerit (huono kunto ja selän kipeys) liittyvät myös Niiloon ja negatiivista tunnetilaa kuvataan positiivisen tunteen puuttumisella (ks. Martin & White 2005: 73). Kyseessä on kieltolauseet, joissa esiintymässä 8 on positiivinen mielensisäinen prosessi *ilo* ja esiintymässä 9 positiivinen

tunteellinen käytös *nauru* suljettu pois. Samoin kuin esiintymässä 6, myös kummassakin näistä esiintymistä on kieltosanaan *ei* liittynyt sävyartikkeli *-pä*, joka tuo lauseeseen päivittelevää sävyä (ks. VISK § 834).

Viimeinen esiintymä puolestaan edustaa positiivista asennoitumista.

- 10 a) Niilon ja minun - Kävi myös **sairaanhoitaja** - - - - - **jolla oli nauru herkässä**
Kaiken kaikkiaan Hyvä päivä kaikin osin. (2012, 1)
- b) Niilon ja minun - Kävi myös sairaanhoitaja - - - - - jolla oli nauru herkässä
Kaiken kaikkiaan Hyvä päivä kaikin osin.

Tässä on kyse kokijan eli sairaanhoitajan positiivisesta tunteellisesta käyttäytymisestä, nauruherkkyydestä, jonka kirjoittaja tuo esiin päiväänsä ilahduttaneena asiana. Päivän positiivisuutta kuvaavassa lauseessa ***Kaiken kaikkiaan Hyvä päivä kaikin osin*** on myös *kaikki*-lekseemin osalta toistoa, jonka näkisin intensiteetin merkinä eli päivän hyvyyttä korostavana tekijänä (ks. VISK § 1736).

Yhteenvetona todettakoon, että suurin osa onnellisuusluokan esiintymistä sijoittuu viimeisiin vuosiin. Sekä negatiivisia että positiivisia esiintymiä, joissa kirjoittaja itse on kokijana, yhdistää käyttö ristiriitaisessa merkityksessä. Tunnetilaa käytetään joko lievittämään tai perustelemaan toiseen ihmiseen kohdistuvaa negatiivista asennoitumista tai moraalista arvioimista. Myös oman tunnetilan mielekkyyttä kyseenalaistetaan. Kielellisinä keinoina niissä käytetään ainakin *mutta* rinnastuskonjunktioita väärinkäsitysten torjumisessa sekä sellaisten asioiden toistoa, jotka siirtävät huomiota pois itselle kiusallisista asioista. Sävyartikkelia *-pä* käytetään vahvistamaan lauseen proposition odotuksenvastaista merkitystä sekä tuomaan päivittelevää sävyä. *Siinä sitä sitten* -konstruktio tuo toiminnan toivottomuuteen perustuvaa ironista sävyä. Niissä esiintymissä, joissa kokijana on joku muu kuin kirjoittaja, ei ole samanlaista ristiriitaisuutta kuin niissä, joissa kokijana on kirjoittaja.

5.1.2 Turvallisuus

Martinin & Whiten (2005: 49) mukaan turvallisuusluokkaan kuuluvat ekososiaaliseen hyvinvointiin liittyvät tunnetilat, joilla viitataan huolestuneisuuden ja rauhallisuuden akselilla liikkuviin tunteisiin, joita koetaan suhteessa ympäristöön sekä kohdattaviin ihmi-

siin. Kaikki seitsemän aineistosta löytämäni esiintymää edustavat negatiivisia tunnetiloja, ja niissä painotus on huolestuneisuudessa, pelossa ja stressaantuneisuudessa. Kaikki tunnetilat sisältävät triggerin ja liittyvät kirjoittajan puolisoon Niiloon. Samoin kuin onnellisuusluokassa, myös turvallisuusluokassa vain yksi esiintymistä sijoittuu varhaisempiin vuosiin.

Vuoden 2012 esiintymistä neljässä on triggerinä pariskunnan hetkittäinen erossa oleminen.

- 11–12 a) ...Niilo on sairaalassa ja jo oli aikakin. **(11) Hän ei voinut jättää minua (12) enkä minä uskaltanut jäädä yksin.** (2012, 5–6)
- b) ...Niilo on Sairaalassa ja jo oli aikakin. Hän ei voinut jättää minua enkä minä uskaltanut jäädä yksin.
- 13–14 a) Niilo on asioilla ja **(13) minä sydän kylmänä odotan** että tulisi terveenä kotiin ovi ja ikkuna ovat avoimena Ulkoa tulee viileää ilmaa Tuulee . **(14) En osaa tehdä mitään vaan odotan miestäni** (2012, 2–3)
- b) Niilo on asioilla ja minä sydän kylmänä odotan että tulisi terveenä kotiin ovi ja ikkuna ovat avoimena Ulkoa tulee viileää ilmaa Tuulee . En osaa tehdä mitään vaan odotan miestäni

Päällimmäisinä tunnetiloina esiintymissä on huoli ja pelko. Esiintymät 11–12 kuvaavat pariskunnan toisiaan tukevia reaktioita eron lähestyessä. Esiintymässä 11 kokijana on Niilo. Kyseessä on transitiivilause, jossa Niilo on subjektina, predikaattina on *ei voinut jättää* ja objektina *minua*, joka viittaa kirjoittajaan. Esiintymässä 12 puolestaan kokijana on kirjoittaja. Kirjoittaja on intransitiivilauseen subjektina ja predikaattina on *enkö... uskaltanut jäädä*. Nämä lauserakenteet paljastavat, että pelon kohteena ei ole Niilon pärjääminen sairaalassa vaan nimenomaan kirjoittajan pärjääminen yksin kotona. Lauseiden predikaatteina toimivien verbiketjujen A-infinitiivit *jättää* ja *jäädä* ovat johdoksia samasta kantasanasta.

Esiintymissä 13–14 kirjoittaja kuvaa huolestuneisuuden tunteitansa tilanteessa, jossa hän odottaa puolisoaan kotiin. Esiintymän 13 *sydän kylmänä* on metafora kirjoittajan mielensisäisestä prosessista. Metafora on tunnistettu retorinen tehokeino, joka syntyy kun asialle annetaan nimitys, joka varsinaisesti kuuluu jollekin muulle. Sitä on myös kutsuttu vertaukseksi ilman *kuin*-sanaa. (Onikki-Rantajääskö 2011: 49–50.) Lakoff & Johnson (2003: 7–9) korostavat, että metafora ei ole pelkästään kielellinen ilmiö, koska käsitteellinen järjestelmämme, joka vaikuttaa laajasti sekä ajatuksiimme että toimintamalleihimme, perustuu metaforiin. Retoriikassa metaforan tehtävä on värittää puhetta ja tehdä uusi asia ymmärrettäväksi jo tunnetun avulla (Kakkuri-Knuutila 1999: 259).

Kirjoittajan käyttämässä *sydän kylmänä* metaforassa *sydän* kuvaa kirjoittajan psyykkistä tilaa eli niiden ajatusten ja tunteiden kokonaisuutta, joita kirjoittaja kokee ja tuottaa kirjoitushetkellä. *Kylmänä* puolestaan on kuvaileva adjektiivimäärite metaforiselle sydämelle. Siinä on yhdenmukaisuutta esiintymien 13 ja 14 välistä löytyvään säättilaa kuvaavaan lauseeseen: *Ulkoa tulee viileää ilmaa Tuulee.*

Metaforissa on aina kohde- ja lähdealue. Kohdealue on yleensä abstraktimpi käsittealue, jota kuvataan konkreettisemmän lähdealueen ilmauksin. (Onikki–Rantajääskö 2011: 53.) *Sydän kylmänä* metaforan kohdealueena on kirjoittajan kokema huoli ja pelko eli juuri ne kokemukset, jotka Martin & White (2005: 49) luokittelevat kuuluvaksi turvallisuusluokan negatiivisiin esiintymiin. Niitä kuvataan konkreettisen lämmin–kylmä jatkumolla liikkuvan lämpötilasanaston keinoin. Lämpötilasanasto siis toimii metaforan lähdealueena ja samaa sanastoa käytetään seuraavassa lauseessa ulkona vallitsevan säättilan kuvaamisessa: *Ulkoa tulee viileää ilmaa Tuulee.*

Esiintymässä 14 kirjoittaja kuvaa tunteellista käyttäytymistään kirjoittamalla *En osaa tehdä mitään vaan odotan miestäni*. Tämä vahvistaa hänen esiintymässä 13 kuvailemaansa mielensisäistä prosessia ja kertoo, miten se käyttäytymisen tasolla ilmenee. Esiintymän 13 metaforan avulla kuvattu mielensisäinen prosessi, esiintymän 14 kuvaus tunteellisesta käytöksestä sekä näiden väliin sijoittuva säättilan kuvaus siis tukevat toinen toisiaan muodostaen yhtenäisen kuvauksen kirjoittajan tunnetilasta odotustilanteessa.

Lopuissa turvallisuusluokan esiintymissä triggeri liittyy Niilon terveyteen ja hyvinvointiin tai niitä uhkaaviin asioihin.

- 15 a) **Minä olen erittäin huolissani Niilon jaloista** ettei - vaan olisi Kuolio tulossa... Tutkittu on mutta ei ole vielä keksitty mikä on se tauti jossa jalkaterät ovat kylmät ja osittain kovat (2010, 5)
- b) Minä olen erittäin huolissani Niilon jaloista ettei - vaan olisi Kuolio tulossa... Tutkittu on mutta ei ole vielä keksitty mikä on se tauti jossa jalkaterät ovat kylmät ja osittain kovat)
- 16 Taas ui Niilo Korpisaareen ja **minä olen huolissani** - vanha mies (2003, 1)

Myöhäisiin vuosiin sijoittuva esiintymä 15 sekä esiintymä 16, joka on ainoa turvallisuusluokan varhaisiin vuosiin sijoittuva esiintymä, ovat keskenään hyvin samanlaisia.

Kummassakin kirjoittaja on itse kokijana ja niissä esiintyy sama verbiketju *olen huolissani*. Huolen aihe on konkreettinen ja syy huoleen perustellaan kuvailemalla jalkojen kuntoa sekä suhteuttamalla uintimatka Niilon ikään.

Seuraavassa esiintymässä sen sijaan aihepiiri, Niilon terveys ja hyvinvointi, on sama, mutta esiintymän rakenne ei ole yhtä selkeä kuin kahdessa edellisessä esiintymässä.

- 17 a) Niilolla on kovat paineet ja **hän on käymässä hermoiksi** ja ihmekkös tuo jos paineet ovat kovat. (2012, 8)
- b) Niilolla $\text{E}\text{L}\ \text{L}\text{ov}\ \text{at}\ \text{p}\ \text{a}\text{L}\text{n}\ \text{e}\text{L}\text{t}\ \text{j}\ \text{a}\ \text{h}\ \text{L}\text{n}\ \text{L}\text{n}\ \text{k}\ \text{a}\text{L}\ \text{m}\ \text{ä}\text{s}\text{s}\ \text{L}\ \text{h}\ \text{L}\text{r}\text{m}\ \text{oui}\ \text{L}\text{k}\text{s}\ \text{i}\ \text{h}\ \text{m}\ \text{e}\text{L}\text{k}\text{ö}\ \text{L}\ \text{t}\ \text{L}\text{o}$
 $\text{L}\text{L}\text{s}\ \text{a}\text{L}\text{n}\ \text{e}\text{e}\text{t}\ \text{L}\text{v}\ \text{at}\ \text{k}\text{ov}\ \text{L}\text{t}$.

Tässä esiintymässä triggerin laatu jää lukijalle epäselväksi. Ei voi olla varma, viittaako kirjoittaja paineilla henkisiin ristiriitoihin, ulkopuolelta tuleviin velvoitteisiin vai fyysisiin vaivoihin, kuten korkeaan verenpaineeseen. Samoin kokijaa määrittäessä jää epäselväksi, viittaako *käymässä hermoiksi* kirjoittajan, Niilon vai kummankin heistä hermoihin.

Esiintymän viimeisellä lauseella *ihmekkös tuo jos paineet ovat kovat* kirjoittaja osoittaa empatiaa ja ymmärrystä puolisoaan kohtaan. Siinä lauseen aloittavaan nominiin *ihme* on liittynyt pääte *-kös*, joka on puhekielinen muoto liitepartikkelista *-kö*. Tämä saa lauseen muistuttamaan fokusoitua lausekekysymystä, joka on sellainen vaihtoehtokysymyksen muoto, joka koskee sitä, hyväksytäänkö lauseen sisältö nimenomaan kysymysliitteellisen jäsenen osalta. (VISK § 1690.) Tässä kyseessä on retorinen kysymys, jolla kirjoittaja ilmaisee, että hermoille käyminen ei ole ihme paineiden ollessa kovat. *Ihmekkös tuo* alkuista kysymystä voidaan pitää myös vakiintuneena, lähes idiomimaisena rakenteena.

Yhteenvetona todettakoon, että turvallisuusluokan kaikki esiintymät ovat negatiivisia ja liittyvät kirjoittajan puolisoon Niiloon. Keskeisenä teemana on pariskunnan välinen dynamiikka ja kiintymyssuhde. Eron joutuminen toisistaan ja puolison hyvinvointia uhkaavat asiat aiheuttavat huolta, pelkoa ja ärsytystä. Yhtä esiintymää lukuunottamatta ne sijoittuvat myöhäisempiin vuosiin.

Myöhäisemmistä vuosista löytyy kaksi kahden esiintymän kokonaisuutta, jotka liittyvät tiiviisti toisiinsa. Toisessa toisiinsa linkittyvät kirjoittajan ja hänen puolisonsa erotilanteeseen liittyvien pelkoreaktioiden kuvaaminen. Tunnetiloja kuvataan erillisillä

väitelauseilla, joiden predikaattina toimivien verbiketjujen A-infinitiivit *jättää* ja *jäädä* ovat johdoksia samasta kantasanasta.

Toisessa taas kirjoittaja kuvailee ensin mielensisäistä prosessiaan ja seuraavassa esiintymässä kertoo, minkälaisena tunteellisena käyttäytymisenä se ilmenee. Merkittävää on se, että mielensisäistä prosessia kuvataan metaforalla, jonka lähdealueena on sama lämpötilasanasto, jota käytetään näiden esiintymien väliin jäävässä säätilaa kuvailevassa lauseessa.

Verbiketjua *olen huolissani* käytetään sekä ainoassa varhaisiin vuosiin sijoituvassa esiintymässä että yhdessä viimeisiin vuosiin sijoittuvassa esiintymässä. Näitä yhdistää se, että huolen aihe on konkreettinen ja huoli perustellaan hyvin.

5.1.3 Tyytyväisyys

Martinin ja Whiten (2005: 50) mukaan tyytyväisyysluokkaan kuuluvat tunnetilat ovat yhteydessä tavoitteisiin pyrkimiseen. Ne liittyvät saavuttamisen ja turhautumisen tunteisiin, jotka koskevat asioita, joihin henkilö on joko osallistujana tai sivusta seuraajana sitoutunut. Tämän pohjalta olen tähän luokkaan valikoinut tunnetilan kuvauksia, joihin jonkin kirjoittajan tunteman henkilön lisäksi liittyy jokin tavoitteellinen toiminta, kuten puhelinoperaattorin vaihtaminen, kotoa lähteminen tai kirjan myyminen.

Tyytyväisyysluokka on neljällä esiintymällään pienin tunneluokka. Varhaisiin vuosiin sijoittuvat kolme esiintymää eroavat melko paljon yhdestä myöhäisempiin vuosiin sijoittuvasta esiintymästä. Esittelen ensin varhaisiin vuosiin liittyvät esiintymät, joita yhdistää se, että kirjoittaja itse on kokijana ja hän kertoo syyn tyytyväisyyden tunteilleen. Sen jälkeen siirryn myöhäisempiin vuosiin sijoittuvaan esiintymään, jossa kokijana on Niilo ja tunnetilan syy jää lukijalle epäselväksi.

Seuraavassa kolmessa varhaisiin vuosiin sijoittuvassa esiintymässä kirjoittaja siis kuvailee omia tunteitaan reaktioina triggereihin, jotka liittyvät toisiin ihmisiin. Näistä kaksi ensimmäistä arvottuvat negatiivisesti ja kuvaavat mielensisäisiä prosesseja.

- 18 a) **Olin tänään pahalla päällä keljutti niin vietävästi** . Mutta ohi se alkaa olla isäntä oli sitä mieltä, että minun pitää muuttaa puhelinoperaattoria Tulin vaihtaneeksi kun en jaksanut kuulla jokapäiväistä jankutusta - No loppu tuloksesta ei tiedä onko parempi vai pahempi mutta mikä työ.
(2005, 1)
- b) Olin tänään pahalla päällä keljutti niin vietävästi . Mutta ohi se alkaa olla isäntä oli sitä mieltä, että min uē pitää m uuttaa puhelin operaaf toria

Tulin vaihtaneeksi kun en jaksanut kuulla jo ka päiväis täl janku tusta - No loppu tuloksesta ei tiedä onko parempi vai pahempi mutta mikä työ.

- 19 Vaan se on aina tuo lähtö pitkäveteistä Niiloa sitä on saanut lähtiessä joka kerta saanut odotella tämän 47 vuotta. - **Meinaa mennä hermot.** (2004, 1)

Kolmas puolestaan on positiivinen ja kuvaa tunteellista käyttäymistä.

- 20 Mutta kirjasta puheen ollen Teräväisen Tuovi osti 8 kpl ja on ollut myös muutama 3 kirjan ostaja. **Mieleläni olen myynyt**, kun kerran tukevat harrastustani -eikä kenelläkään ole rahasta pulaa. (2005, 3)

Nämä kaikki muodostavat selkeän kokonaisuuden, jossa tunnetila on perusteltu hyvin. Lukijalle ei jää epäselväksi mistä pahalla päällä oleminen, hermojen meneminen tai myötämielinen suhtautuminen kirjojen myymiseen johtuu.

Esiintymässä 18 kirjoittaja ilmaisee tunnetilansa kahteen kertaan peräjälkeen eri tavoilla ilmaistuna. Näistä ensimmäinen on *Olin tänään pahalla päällä* ja jälkimmäinen *keljutti niin vietävästi*. Tulkitsem, että tässä toisto ilmentää ainakin kokemuksen intensiteettiä (ks. VISK § 1736). Puhelinliittymän vaihtamisen työläyttä kuvataan kysymyksen sisältävällä nominaalisella lausekkeella *mikä työ*, joka affektisuuden ilmaisemisessa toimii eksklamatiivi- eli huudahduslauseen tavoin (VISK § 1710).

Esiintymässä 19 kaksi viimeistä lausetta on nollasubjekttilauseita eli lauseita, joista puuttuu subjekti ja joissa verbi on yksikön kolmannessa persoonassa. Näissä lauseissa nolla on verrattavissa persoonapronomineihin. Sanottu koskee vähintään puhujaa tai kuulijaa, mutta samalla se kuitenkin yleistetään koskemaan ketä tahansa ihmistä. (VISK § 1347.) Kontekstista käy ilmi, että kummallakin lauseella kirjoittaja viittaa nimenomaan ja pelkästään itseensä. Nollarakenne on yksi keino välttää suoraa itse viittamista, vaikkei tätä käsittäisikään kovin tietoiseksi tai tarkoitukselliseksi teoksi. Usein se ilmaantuu puheeseen affektisissa tilanteissa. (Laitinen 1995: 342.)

Kirjoittaja osoittaa esiintymässä 19 affektisuutta myös väitelauseilla, joissa pronominit *se*, *tuo* ja *sitä* ovat ei-referentiaalisessa käytössä. Ne ilmenevät seuraavilla tavoilla: *se on aina tuo lähtö* sekä *Niiloa sitä on saanut odotella*. Tällöin pronominin käyttö on ekspletiivistä eli ei ilmauksessa viittaa mihinkään tarkoitteeseen vaan esiintyy lausepaikan muodollisena täyttäjänä, eräänlaisena paikanpitäjänä. Näistä jälkimmäistä *Niiloa sitä on saanut*, jossa alkuasemaisen substantiivilausekkeen *Niiloa* jäljessä on eks-

pletiivinen pronomini *sitä*, kutsutaan myös fokusrakenteeksi, joka saa kontekstinsa kaltaisissa moitiskelua sisältävissä yhteyksissä affektisen tulkinnan. (ks. VISK § 1715; määritelmät.)

Esiintymässä 20 kirjoittaja ilmaisee tunnetilaansa adverbilla *mielelläni*, joka määrittää verbi-ilmauksen *olen myynyt* tapaa. Tämä tunnetilan ilmaus muodostaa esiintymän päälauseen. Päälauseetta seuraa kaksi sivulauseetta, joissa kirjoittaja perustelee tunnetilaansa eli positiivista suhtautumista kirjoittamiensa kirjojen myymiseen. Ensimmäisessä sivulauseessa kirjoittaja mainitsee perusteluksi ostajien halukkuuden tukea hänen harrastustaan ja toisessa lisäperusteluksi sen, että ostajilla ei ole rahasta pulaa. Kirjoittajan positiivinen tunnetila johtuu siis siitä, että tuttavat auttavat häntä ja kauppa on molemminpuolisesti reilu.

Viimeisessä esiintymässä, joka sijoittuu myöhäisempiin vuosiin, on kokijana Niilo ja tunteellinen käyttäytyminen arvottuu positiivisesti.

- 21 a) **Niilo istuu käsi poskella ja tyytyväisen näköinen.** (2010, 7)
 b) Niilo is tuu käsi poskella ja tyytyväisen näköinen.

Tässä esiintymässä kyse on kohdistamattomasta tunnetilasta, ja lukijalle jää epäselväksi Niilon tyytyväisyyden syy. Tämä eroaa muista tyytyväisyysluokan esiintymistä myös siten, että tästä ei ainakaan eksplisiittisesti käy ilmi, onko tällä yhteyttä tavoitteelliseen toimintaan. Siitä huolimatta luokittelin tämän tyytyväisyysluokkaan kuuluvaksi, koska Niilon tunnetilan kuvailemisessa kirjoittaja käyttää termiä *tyytyväisen näköinen*.

Yhteenvetona tyytyväisyysluokasta voidaan todeta, että se on pienin tunne-
 luokka. Varhaisiin vuosiin sijoittuvia esiintymiä yhdistää se, että kirjoittaja itse on niissä kokijana ja hän esittää perustelut tyytyväisyyden tunteilleen. Affektisuutta niissä ilmaistaan ainakin kokemuksen intensiteettiä ilmaisevalla toistolla sekä kysymyssanan sisältävällä nominaalisella lausekkeella *mikä työ*, joka toimii ekslamatiivilausekkeen tavoin. Affektisessa yhteydessä kirjoittaja käyttää myös itseensä viittaavia nollasubjektilauseita sekä *se*, *tu* ja *sitä* pronomineja ei-referentiaalisessa käytössä. Myöhäisempiin vuosiin sijoittuu vain yksi esiintymä, jossa kirjoittaja kertoo, miltä Niilon tunnetila näyttää ulospäin.

5.2 Inhimillisen toiminnan arvottaminen

Inhimillisen toiminnan arvottamiseen liittyvät esiintymät olen kerännyt siten, että kirjoittajan tuntema henkilö on arvottamisen kohteena. Kirjoittaja arvottaa joko henkilön pysyvämpiä ominaisuuksia tai tapaa, jolla hän on jossakin yksittäisessä tilanteessa toiminut. Käsittelen ensin alaluvussa 5.2.1 sosiaalista arvostusta ja sen jälkeen alaluvussa 5.2.2 sosiaalista hyväksyttävyyttä.

5.2.1 Sosiaalinen arvostus

Sosiaaliseen arvostukseen liittyviä esiintymiä on 22 kappaletta. Taulukosta 11 käy ilmi niiden ajallinen sijoittuminen ja luokittainen jakautuminen normaaliuden, kyvykkyyden ja sinnikkyuden välillä sekä negatiivisuus–positiivisuus jaottelu.

Taulukko 11 Sosiaaliseen arvostukseen liittyvien esiintymien jakautuminen

Vuosiluku	Esiintymien kokonaisu-määrä	Normaalius		Kyvykkyys		Sinnikkyys	
		-	+	-	+	-	+
2012	3		1	2			
2011							
2010	5		1	2	1	1	
2009	1				1		
2008	1			1			
2007							
2006	4	2				2	
2005							
2004	6	1	1	2	2		
2003	2	1		1			
Yhteensä	22	4	3	8	4	3	

Sosiaaliseen arvostukseen liittyvät esiintymät painottuvat lievästi varhaisempiin vuosiin. Tosin ero ei ole suuri; 22 esiintymästä 12 sijoittuu aikaisempiin ja 10 myöhäisempiin vuosiin. Reilusti yli puolet kaikista esiintymistä, 15 kappaletta, on negatiivisia.

Tarkasteltaessa esiintymien jakautumista kolmen luokan välillä, havaitaan, että suurin luokka on kyvykkyys, johon sijoittuu hieman yli puolet, 12 kappaletta, esiintymistä. Toiseksi suurimpaan luokkaan, normaaliuteen, sijoittuu noin kolmannes esiintymistä eli 7 kappaletta. Pienimmässä luokassa, sinnikkyudessa, on vain kolme esiintymää, jotka kaikki ovat negatiivisia.

Käsittelen kaikkia luokkia samassa kappaleessa, ja siksi esiintymien lopusta löytyy hakasulkeissa tieto, mihin luokkaan mikäkin esiintymä kuuluu [norm./kyvyk./sinnik.] ja onko se positiivinen vai negatiivinen [+/-]. Arvotettavia henkilöitä tai henkilöryhmiä on yhteensä 17 kappaletta. Kirjoittajan puoliso Niilo on kohteena viisi kertaa. Muut kohteet vaihtelevat.

Tämä luku jakautuu kolmeen alalukuun. Ensimmäisessä käsitellään päiväkirjan myöhäisempiin ja toisessa päiväkirjan varhaisempiin vuosiin painottuvia ilmiöitä. Viimeiseen eli kolmanteen lukuun sijoittuvat ilmiöt, joilla ei ole ajallista tendenssiä kumpaankaan suuntaan.

5.2.1.1 Myöhäisempiin vuosiin painottuvat ilmiöt

Tämä luku koostuu ilmiöistä, joita on vain myöhäisemmissä kirjoitusvuosissa. Näitä ovat esiintymät, joissa kirjoittaja vertaa itseään arvottamisen kohteeseen sekä esiintymät, joissa näkökulma on arvotettavien henkilöiden suhteen joko laajeneva tai supistuva. Käsittelen ensin esiintymiä, joissa kirjoittaja vertaa itseään arvottamisen kohteeseen. Kirjoittaja kertoo oman toimintansa tai olemisensa olevan joko saman- tai erisuuntaista kuin arvotettavien henkilöiden.

- 22 a) **Kuinka tulevat toimeen ja pois rauhoittavista Lääkkeistä Jussi, Juuli, Visa vai jatkuuko pillerien syönti loppuiän** - No asia ei minulle kuulu ei todellakaan. Itse olen koettanut tulla toimeen loppuun asti . Pienet pakotukset ovat kuuluneet elämäni jo useita kymmeniä vuosia - Eikä sitä oikeastaan huomaa kun tottuu Luoja on antanut minulle hyvät Unen lahjat . Kiitos hänelle . [sinnik.-] (2010,5)
- b) **Kuinka tulevat toimeen ja pois rauhoittavista Lääkkeistä Jussi, Juuli, Visa vai jatkuuko pillerien syönti loppuiän** - No asia ei minulle kuulu ei todellakaan. Itse olen koettanut tulla toimeen loppuun asti . Pienet pakotukset ovat kuuluneet elämäni jo useita kymmeniä vuosia - Eikä sitä oikeastaan huomaa kun tottuu Luoja on [antanut] minulle hyvät Unen lahjat . Kiitos hänelle .
- 23 a) **Olemme olleet koko ikämme itsenäisiä ja itse määränneet ja hoitaneet asiamme . _ Mutta ? En tiedä millaiset ovat . Juuli ja Irmeli tehtävissään Virtaset ovat itsenäistä kansaa - niin on Kaiposetkin** . [kyvyk.+] (2010, 2)

- b) Olemme illeet koko i k än m e itsenäisiä ja tse m ää r an neet jf hoi taneet asi an me . _
Mutta ? En tiedä millais et ovat . Juuli ja Irmeli tehtä fissääf Virtaset ovat itsfn aisi istä
kansaa - niin on Kaiposetkin .

- 24 **Naapurissa Niikkulaisen Esko on ,aika huonokuntoinen** eikä sitä meidänkään voinnissa ole paljon kehumista. [kyvyk.-] (2008, 1)

Esiintymässä 22 kirjoittaja asettaa itsensä vastakkaiseen asemaan arvottamiensa henkilöiden kanssa. Esiintymä havainnollistaa sen, että arvottava väite voi esiintyä kysymyslauseen muodossa (ks. Kakkuri-Knuutila & Halonen 1999: 63). Tiedustellessaan, miten Jussi, Juuli ja Visa pääsevät eroon rauhoittavista lääkkeistä, hän implikoi, että lääkkeistä olisi syytä päästä eroon. Tätä näkemystä hän tukee kertomalla, miten hän itse pärjää ilman lääkkeitä.

Kahdessa muussa esiintymässä kirjoittaja sen sijaan samaistaa itsensä arvottamiensa kohteisiin tiettyjen ominaisuuksien, itsenäisyyden ja huonovointisuuden, suhteen. Esiintymässä 23 kirjoittaja kuvailee omaa toimintaansa ennen kuin siirtyy kuvailemaan arvottamiensa kohteiden toimintaa. Esiintymässä 24 järjestys on päinvastainen.

Seuraavat esiintymät (25–27) käsittelevät esiintymän 24 tavoin huonokuntoisuutta. Niissä näkökulma on arvotettavien henkilöiden suhteen laajeneva tai supistuva. Laajanevalla näkökulmalla tarkoitan sitä, että kerrotaan joitakin tiettyjä henkilöitä koskeva hypoteesi ja samalla ilmaistaan, että sama hypoteesi pätee muidenkin kuin ensin mainittujen henkilöiden kohdalla. Supistuva näkökulma puolestaan ilmenee siten, että ensin kerrotaan yleistys isommasta joukosta, jonka jälkeen siirrytään siihen, mitä kyseinen asia kenenkin joukkoon kuuluvan henkilön kohdalla tarkoittaa.

Esiintymissä 25–26 kirjoittaja ilmaisee arvottamiensa henkilöiden huonovointisuutta laajenevan näkökulman avulla. Sen ilmaisemisessa, että huonovointisuudesta kärsivät muutkin kuin mainitut henkilöt, käyttää kirjoittaja alleviivaamiani fokuspartikkeleita, joiden tehtävä on kiinnittää huomio johonkin lauseen osaan yhtenä useammista vaihtoehdoista (VISK, määritelmät). Fokuspartikkelit ovat inklusiivisia eli osoittavat, että keskiöön nostettu henkilö ei ole ainoa lajissaan (ks. VISK § 839).

- 25 a) Jokin päivä sitten soitti Sirkkosen Esa - **myös heillä eletään huonosti Terveiden suhteen. Siis Selma ja Esa** [kyvyk.-] (2012, 3)
b) Jokfn päivä si ffn soitti Sirkkosen Esa - myös heillä eletään huonosti Terveiden suhteen. Siis Selma ja Esa
- 26 a) Äsken soitin Jussille **eipä ole hänenkään voinnissa hurraamista. Eikä myöskään Niilon** -mutta päivä kerrallaan [kyvyk.-] (2010, 1)

- b) Äsken soitin Jussille eikä ole hänenkään voñ nßssa hurr aam ista. Eikä myöskään Niilon -mutta päivä kerrallaan

Huonovointisuuden laajentaminen arvotettavasta henkilöstä isompaan ihmisryhmään osoitetaan esiintymässä 25 fokuspartikkelilla *myös*, joka toimii liitynnäisenä paikkaa ilmaisevalle adverbiaalille *heillä*. Siitä käy ilmi, että Selman ja Esan koti ei ole ainoa paikka, jossa voidaan huonosti.

Esiintymässä 26 kirjoittaja ilmaisee kahden henkilön, Jussin ja Niilon, voinnissa olevan negatiivisessa mielessä samankaltaisuutta. Jussista kertovassa lauseessa on siis viittaus Niiloon ja Niilosta kertovassa lauseessa viittaus Jussiin, ja nämä viittaukset toteuvat fokuspartikkeleiden *-kään* ja *myöskään* kautta.

Seuraavassa esiintymässä sen sijaan näkökulma on arvotettavien henkilöiden suhteen supistuva eli siinä edetään laajemmasta kokonaisuudesta pienempiin osiin.

- 27 a) **Koko meidän suku on sairas** Jussi, Liisu , Liisun tyttö Jasmin, -Juulikin syö jotakin mömmöä - Ehkä loppu ikänsä Niilon veli Vesa on menettänyt muistinsa - Iikka alkaa tulla vanhaksi - Rauha odottaa kuolemaa Irmelillä on maha kipeä Ei myöskään Julia ole terve [kyvyk.-] (2010, 4)
- b) Koko meidän suku on sairas Jussi, Liisu , Liisun tyttö Jasmin, -Juulikin syö jotakñ mömmöä - Ehkä loppu ikänsä Niilon veli Vesa on menettänyt muistinsa - Iikka alkaa tulla vanhaksi - Rauha odottaa kuolemaa Irmelillä on maha kipeä Ei myöskään Julia ole terve

Esiintymä alkaa kopulalauseella, jonka substantiivina on *koko suku*. Suvun kerrotaan olevan sairas. Tämän jälkeen kerrotaan yksityiskohtaisemmin, mikä ketäkin suvun jäsentä vaivaa.

5.2.1.2 Varhaisempiin vuosiin painottuvat ilmiöt

Olen luokitellut tämän kappaleen sisällön ilmiöihin, jotka vähenevät päiväkirjan loppua kohden, sekä ilmiöihin, joita löytyy vain viidestä varhaisemmasta vuodesta. Loppua kohden väheneviin ilmiöihin kuuluvat esiintymät, joihin kuuluu arvottavia nimityksiä ja referointia, sekä esiintymät, joissa arvottaminen perustuu kirjoittajan ja arvotettavien henkilöiden eriäviin mielipiteisiin. Sen sijaan ilmiöihin, joita löytyy vain varhaisemmista vuosista, kuuluu ironia.

Aloitin esiintymistä, jotka vähenevät päiväkirjan loppua kohden eli niitä on enemmän näytteidenkeräysjakson viiden ensimmäisen kuin viiden viimeisen vuoden ai-

kana. Aloitan arvottavista nimityksistä, joita kirjoittaja käyttää muista ihmisistä. Arvottavalla nimityksellä tarkoitan substantiivilauseketta, jolla on kuvaileva merkitys. Kuvailevuus voi toteutua edussanana toimivassa substantiivissa, sen määritteenä olevassa adjektiivissa tai kummassakin edellä mainitussa. Selkein esimerkki arvottavan nimityksen käytöstä on kaikkein myöhäisin sosiaalisen arvostuksen luokkaan kuuluva esiintymä.

- 28 a) Julia on **todellinen kaunotar** [norm.+] (2012, 1)
 b) Julia on tode llllLn Ln Laun o L ar

Kyseessä on kopulalause, jossa subjektina on arvottamisen kohde *Julia*, predikaattina *on* -verbi ja predikaattina arvottava nimitys. Arvottavassa nimityksessä kuvailevaa substantiivia *kaunotar* edeltää intensiteettimääritteenä toimiva adjektiivi *todellinen*.

Seuraavaksi listaan kaikki kirjoittajan käyttämät arvottavat nimitykset aikajärjestyksessä myöhäisimmästä varhaisimpaan. Tässä yhteydessä arvottavat nimitykset ovat käyttökontekstistaan irrotettuina, mutta niitä käsitellään konteksteineen muiden ryhmitelyiden yhteydessä tässä kappaleessa. Poikkeuksen tekee esiintymä 29, jonka konteksti on laajemmin esitelty kappaleessa 5.1.1 (Onnellisuus) esiintymien 1–4 yhteydessä. Esiintymän perässä hakasuluissa on kirjattuna luokituksen ja positiivisuus-negatiivisuus jaottelun lisäksi se, ketä nimityksellä kuvaillaan.

- 28 **todellinen kaunotar** [Julia, norm.+] (2012, 1)
 29 **hyvä mies** [Niilo, norm.+] (2010, 3)
 23 **itsenäistä kansaa** [Virtaset ja Kaiposet, kyvyk.+] (2010, 2)
 30 **aikamoisen hunsvotin** [Auliksen morsian, norm.–] (2006, 4)
 31 ei ollenkaan **terve ihminen henkisesti** [kurssikaveri, norm.–] (2006, 3)
 32 **hyväksi laulajaksi** [Kolehmainen, kyvyk.+] (2004, 6)
 33 **hyvät oppaat** [matkaoppaat reissussa, kyvyk,+] (2004, 3)
 34 **hauskat matkatoverit** [matkatoverit reissussa, norm+] (2004, 4)
 35 ettei se Jarno mahda vielä olla Irmelin ja Visan **todellinen vävy** [Jarno, norm.–] (2004, 1)
 36 **Ihme soittelija** [Niilon kännykkään soittanut henkilö, [norm.–] (2003, 2)

Arvottavien nimitysten määrä vähenee päiväkirjan loppua kohden siirryttäessä siten, että kymmenestä nimityksestä seitsemän sijoittuu varhaisempiin kirjoitusvuosiin.

Kirjoittaja käyttää nimityksiä erityisesti positiivisten arvioiden yhteydessä. Kun koko sosiaalisen arvostuksen luokassa positiivisia esiintymiä on seitsemän, niistä jopa kuudessa käytetään arvottavaa nimitystä. Huomattavaa on myös se, että kaikki myöhäisimpiin kirjoitusvuosiin sijoittuvat nimitykset ovat positiivisia.

Arvottavien nimitysten merkityksiä tarkasteltaessa on havaittavissa, että viimeisinä vuosina käytetyt nimitykset ovat melko laaja-alaisia. Nimitykset *todellinen kaunotar*, *hyvä mies* ja *itsenäistä kansaa* kuvaavat laajasti henkilöiden ulkonäköä, olemusta, luonnetta ja toimintatapoja. Ne eivät kerro, miten henkilö jossain tietyssä tilanteessa toimii, vaan antavat yleiskuvan jostain henkilön ominaisuudesta.

Samantyyppisiä ovat myös varhaisemmilta vuosilta löytyvät *aikamoinen hunsvotti* ja *ei ollenkaan terve ihminen henkisesti*. Näiden lisäksi varhaisemmilta vuosilta löytyy myös nimityksiä, jotka ovat tarkemmin rajattuja. Esimerkiksi *hyvä laulaja* kuvaa henkilön yksittäistä taitoa. *Hyvät oppaat* ja *hauskat matkatoverit* sitä, miten kirjoittaja on kokenut heidät tietyssä tilanteessa, yhden matkan aikana. *Ihme soittelija* kuvaa tietyn henkilön puhelinkäyttäytymistä ja *todellinen vävy* soveltuvuutta tiettyyn perheeseen.

Arvottamisen kohteissa tapahtuu myös supistumista ajan myötä. Viimeisimmät arvottavat nimitykset kohdistuvat kirjoittajan lähipiiriin. Varhaisemmissa vuosissa sen sijaan arvotetaan myös satunnaisempia ihmisiä, kuten kurssikaveria, tietyn reissun matkatovereita ja oppaita sekä tuntematonta Niilon puhelimeen soittanutta henkilöä.

Myöhäisemmilta vuosilta ei myöskään löydy kieltoilmauksellisia nimityksiä. Näillä tarkoitan poissulkemisen kautta tapahtuvia arvottamisia, joissa kerrotaan tai epäillään, että arvottamisen kohde ei ole sitä, mitä arvottava nimitys kuvailee. Varhaisemmilta vuosilta niitä löytyy sen sijaan kaksi, ja ne kumpikin sisältävät negatiivisen arvion kohteestaan. Esiintymässä 31 kirjoittaja ilmaisee, että kurssikaveri ei ole *terve ihminen henkisesti* ja esiintymässä 35, että Jarno ei ole *Irmelin ja Visan todellinen vävy*.

Variksen (1998a: 114–116) mukaan näissä on kyse litoteesista. Litoteesi tarkoittaa retorista kuviota, jossa asian vastakohta kielletään (Tieteen termipankki 2017). Yksinkertaistetusti esiintymässä 31 kirjoittaja ilmaisee arvionsa kurssikaverin henkisestä huonovointisuudesta kieltämällä tämän olevan henkisesti terve. Litoteesin käytöllä voidaan kaunistella ja häivyttää kiusallisia asioita (Varis 1998a: 114–116). Näkisin, että näissä yhteyksissä litoteesi nimenomaan pehmentää arvottamista.

Arvottavien nimitysten laajempaa kontekstia tarkasteltaessa nousee merkittäväksi tekijäksi referointi. Referoinnilla tarkoitan aiemmin esitetyn tai kuvitellun puheen, kirjoituksen tai ajattelun esittämistä päiväkirjatekstin osana siten, että referaatti on selkeästi erotettavissa muusta tekstistä (vrt. VISK määritelmät & § 1457). Aineistosta löytyy seitsemän sosiaaliseen arvostukseen liittyvää esiintymää, joissa kirjoittaja osoittaa referoivansa joko toista ihmisiä tai omia puheitaan tai ajatuksiaan. Huomattavaa on se, että kuusi niistä sijoittuu varhaisempiin kirjoitusvuosiin ja sisältää arvottavan nimityksen. Aloitan käsittelemisen niistä, koska ainoa referointia sisältävä esiintymä, joka sijoittuu myöhäisempiin vuosiin eikä sisällä arvottavaa nimitystä, on myös rakenteeltaan melko erilainen kuin muut.

Tarkasteltaessa asiaa arvottavien nimitysten kannalta, voidaan havaita, että yhtä esiintymää (36, *ihme soittelija*) lukuunottamatta kaikki varhaisempiin vuosiin sijoittuvat arvottavat nimitykset ovat osana referaattia, kun taas myöhäisempiin kirjoitusvuosiin sijoituvilla arvottavilla nimityksillä ei ole samanlaista yhteyttä referointiin.

Esittelen ensin ne esiintymät, joissa kirjoittaja referoi toista ihmistä. Niissä arvottaminen, tai ainakin tiedot, joihin arvottaminen pohjautuu, perustuvat toisen käden tietoon. Referointi koostuu johtoilmauksesta ja referaattiosasta (ks. Shore 2005: 47–55). Johtoilmaukset on esiintymissä alleviivattu.

- 30 a) Virtasen Lasse muuten kävi eilen illalla pitkästä aikaa - oli aika tuitarissa. Mutta **kertoi Auliksen morsiamella olevan syntymäpäivän ja aikamoisen hunsvotin muuten.** [norm.–] (2006, 4)
- b) Virtasen Lasse muuten kävi eilen illalla pitkästä aikaa - oli aika tuitarissa. Mutta kertoi Auliksen morsiamella olevan syntymäpäivän ja aikamoisen hunsvotin muuten.
- 32 Niilo läksi taittamaan saunavastoja ja lakkaan, eilen hän oli Laaksossa Metsänomistajien illassa. **Kehui Kolehmaista hyväksi laulajaksi** . [kyvyk.+] (2004, 6)

Verbit *kertoi* ja *kehui* toimivat johtoilmauksina, ja arvottavat nimitykset *aikamoinen hunsvotti* ja *hyvä laulaja* ovat osa referaattia. Rahdun (2005: 284) mukaan toisen ihmisen referoiminen tuo tekstiin moniäänisyyden konkreettisinta muotoa, monituottajaisuutta. Vaikka kummassakin esiintymässä referoitavia lähteitä on vain yksi, muodostuu teksti moniääniseksi kirjoittajan äänen sekoittuessa referoitavan ääneen. Kirjoittajan oma ääni tulee esiin siinä, mitä hän on referoitavaksi valinnut ja mitä sanavalintoja hän käyttää. (ks. Rahtu 2005: 284.)

Arvottavan nimityksen esiintyminen osana referaattia vähentää arvottamisen yksiselitteisyyttä ja toteavuutta. Tämä tulee esiin verrattaessa referaattiesiintymiä kopulause-esiintymiin, joista prototyypin on aiemmin mainittu esiintymä *28 Julia on todellinen kaunotar*. Kopulalauseessa se, että predikaatiiviksi sijoittuva arvottava nimitys todella kuvailee arvotettavaa henkilöä, näyttäytyy vahvemmin tosiasiana kuin jos vastaava väite esitetään referaatin osana. Vaikka referaattiesiintymissä kirjoittaja vaikuttaa sitoutuvan referaatin esittämään proposition, näyttäytyy se ennemminkin referoidun ihmisen näkemyksenä kuin yksiselitteisenä totuutena. Propositionilla viitataan lauseen tai esiintymän merkityssisältöön eli siihen, mitä se sanoo maailmasta (ks. Tieteen termipankki 2017).

Seuraavaksi siirryn niihin esiintymiin, joissa kirjoittaja referoi omia ajatuksiaan tai sanomisiaan. Vaikka päiväkirja on kokonaisuudessaan lähtöisin kirjoittajan ajatuksista, korostaa Shore (2005: 47), että tekstijakso on referaatti vain silloin, kun se on eksplisiittisesti merkitty referaatiksi. Ensin esittelen kolme kirjoittajan ajatuksia referoivaa esiintymää. Referointia ilmaisevat johtoilmaukset on näissäkin esiintymissä alleviivattu.

- 31 a) Minä puolestani olen lähdössä sinne itku laulu kurssille, on se aikamoinen juttu ollut ennen kun ei ollut psykiatreja sielua ja sydäntä hoitamassa - niinpä osattiin ahdistus purkaa itkemällä.
No kurssilla on yksi psykoterapeutti jolla on Turussa vastaanotto (yksityinen) Tulin siihen tulokseen, että hänen jos kenen on tarpeellista purkaa tunteitaan itkemällä - ei ollenkaan terve ihminen henkisesti ole hän. [norm.-] (2006, 3)
- b) Minä puolestani olen lähdössä sinne itku laulu kurssille, on se aikamoinen juttu ollut ennen kun ei ollut psykiatreja sielua ja sydäntä hoitamassa - niinpä osaftiin ahdistus purkaa itkemällä.
 No kurssilla on yksi psykoterapeutti jolla on Turussa vastaanotto (yksityinen) Tulin siihen tulokseen, että hänen jos kenen on tarpeellista purkaa tunteitaan itkemällä - ei ollenkaan terve ihminen henkisesti ole hän.
- 33–34 a) Olimme siellä Tuusulan rautatie Viron perä retkellä . Mielestämme se ei ollut kallis oli hyvä peti **(33) hyvät oppaat, (34) hauskat matkatoverit** ja mukavat nähtävyydet 158 Euroa hengeltä [34: kyvyk.+, 35: norm.+]
 (2004, 3–4)
- b) Olimme siellä Tuusulan rautatie Viron perä retkellä . Mielestämme se ei ollut kallis oli hyvä peti hyvät oppaat, hauskat matkatoverit ja mukavat nähtävyydet 158 Euroa hengel

Se, että kyse on puheen sijaan ajatusten referoimisesta, käy ilmi siitä, että johtoilmaukset eivät ole kommunikaatioverbejä (ks. VISK § 1457). Haakanan (2005:

128–129) mukaan omien ajatusten referoiminen on yksi tapa evaluoida kertomusta sekä

ohjata kertomuksen vastaanottajaa hahmottamaan kertomuksen kärjen ja tulkitsemaan sitä tietyllä tavalla. Näissä esiintymissä referoinnit sekä arvottavien nimitysten käyttämiset toteuttavat keskenään erilaisia funktioita.

Myöhäisemmässä esiintymässä (31) arvotettava henkilö, kurssilla ollut psykoterapeutti, esiintyy informaatorakenteen kannalta teemana. Teemalla tarkoitan lauseen puheenaihetta eli sitä, johon sanottu ensisijaisesti liittyy (ks. VISK, määritelmät). Referaatti toimii tässä ikään kuin kertomuksen tiivistämisenä (ks. Haakana 2005: 129). Kirjoittaja ei perustele arvottamistaan vaan yksinkertaisesti kertoo, mitä johtopäätöksiä on kurssikaveristaan tehnyt.

Aiemmissa esiintymissä (33–34) arvotettavat henkilöt, *oppaat ja matkatoverit*, eivät ole esiintymän teemoina. Sen sijaan positiiviset arviot heistä toimivat perusteina propositiolle, joka esiintymän teemasta eli matkasta kerrotaan. Oppaiden hyvyys ja matkatovereiden hauskuus olivat osasyitä sille, että kirjoittaja koki saavansa vastinetta matkasta maksamalleen rahasummalle.

Seuraavassa esiintymässä kirjoittaja referoi aiempaa omaa puhettaan:

35 Annoimme vanhat keittiön tuolimme Julialle ja Jarnolle. **Olen kyllä Pekalle sanonut ettei se Jarno mahda vielä olla Irmelin ja Visan todellinen vävy.** Aika näyttää. [norm.–] (2004, 1)

Esiintymässä kirjoittaja ilmaisee Jarnoon kohdistuvaa asennoitumistaan kertomalla, mitä hän on Pekalle, tilanteen ulkopuoliselle henkilölle, sanonut. Niin kuin aiemmin arvottavien nimitysten käsittelemisen yhteydessä totesin, esiintymässä käytetään litoteesia eli retorista kuviota, jossa asian vastakohta kielletään. Kiellettävä asia tässä on se, että Jarno olisi *Irmelin ja Visan todellinen vävy*.

Tulkitsen esiintymän siten, että kirjoittaja epäilee Julian ja Jarnon parisuhteen kestävyyttä. Tässä näkisin *todellisen vävyn* toimivan kiertoilmauksena, joka toteutuu metonymian kautta (ks. Varis 1998b). Metonymia on kielikuva, jossa osa edustaa kokonaisuutta, kokonaisuus osaa tai jokin lähekkäinen elementti sen kanssa usein esiintyvää (Onikki-Rantajääskö 2011: 55). Tässä on kyse viimeiseksi mainitusta, eli siitä, että Julian vanhempien, Irmelin ja Visan, todellisena vävynä oleminen edustaa Julian pysyvänä puolisona olemista.

Variksen (1998a: 114–116; 1998b: 599, 601–602) mukaan sekä litoteesi että kiertoilmaus kuuluvat ilmiöön, jota kutsutaan kielen semanttiseksi sumeudeksi. Sumeus on

kielenkäytön resurssi, joka mahdollistaa asioiden vaihtelevat ja monipuoliset ilmaisutavat. Sumean kielen käyttämisen funktiona voi olla myös kasvojen suojeleminen.

Kaikkien näiden keinojen, eli oman, tilanteen ulkopuoliselle henkilölle kohdistetun puheen referoimisen, litoteesin ja metonymiaan perustuvan kiertoilmauksen käyttämisen näkisin pehmentävän melko kiusallista epäilyä. Myös referaatin perässä oleva lause *Aika näyttää* toimii pehmentävänä loppukommenttina jättäen mahdolliseksi myös sen vaihtoehdon, että kirjoittaja on väärässä.

Seuraava esiintymä on ainoa referointia sisältävä sosiaaliseen arvostukseen liittyvä esiintymä, jolla ei ole yhteyttä arvottaviin nimityksiin. Se poikkeaa muista kyseiseen ryhmään kuuluvista esiintymistä myös siten, että se ajallisesti sijoittuu myöhäisempiin kirjoitusvuosiin ja johtoilmauksessa näkökulma on lähettämisen sijaan vastaanottamisessa.

- 37 a) **Niilo alkaa olla hyvässä kunnossa ja nukkuu ilman unilääkkeitä - minä kyllä olen kuullut monta kertaa kunniani kun piilotin ne.** [kyvyk.+]
(2009, 1)
- b) Niilo alkaa olla hyvässä kunnossa ja nukkuu ilman unilääkkeitä - minä kyllä olen kuullut monta kertaa kunniani kun piiloin ne.

Tässä esiintymässä arvottamisen pääväite, joka koskee Niilon kohentunutta voimaa ja parempia yöunia, esitetään ensin väitelauseen muodossa. Sitä seuraa referointijakso, jonka johtolauseen ytimen muodostaa *minä kyllä olen kuullut*, joka ilmaisee vastaanottamista. Johtolauseen subjektin tarkoite, tässä tapauksessa kirjoittaja, on sanoman vastaanottaja. (ks. VISK § 1478.)

Referointijakson funktio on tuoda uusia sävyjä ja näkökulmia arvottamiseen. Mahdollisia tulkintoja on ainakin se, että kirjoittaja ottaa itselleen kunnian Niilon paremmasta voinnista. Hän myös kertoo itsellään ja Niilolla olevan erilainen näkemys unilääkkeiden käyttämisestä ja korostaa Niilon paheksuvan unilääkkeiden piilottamista.

Yhteenvetona kaikista aiemmin mainituista referoinnin muodoista totean, että ne vähentävät arvottamisen yksiselitteisyyttä ja toteavuutta sekä tuovat tekstiin monitasoisuutta ja moniäänisyyttä. Korostaessaan, että kyse on joko kirjoittajan omista tai referoidun henkilön näkökulmasta, tuo kirjoittaja esiin myös sen, että tilanteelle on olemassa muitakin tulkintatapoja. Referointi tuo tekstiin reflektointia eli omien kokemusten ja ajatusten pohdiskelua.

Seuraavaksi käsitellen esiintymiä, joissa viimeisimmäksi käsitellyn esiintymän 37 tavoin kirjoittajalla ja arvotettavilla henkilöillä on eriäviä mielipiteitä jostakin asiasta.

- 38 **Niilo ei käytännöllisesti katsoen usko toisen neuvoja vaikka ne olisivat ehkä joskus oikeitakin** [sinnik.-] (2006, 2)
- 39 a) **Niilo menee tänä päivänä katsomaan metsä-autotien paikkaa ja turhaa on yrittää estellä menemästä.** [sinnik.-] (2006, 1)
- b) Niilo menee tänä päivänä katsomaan metsä-autotien paikkaa ja turhaa on yrittää estellä menemästä.
- 40 a) Meidän tienviitta pyörii kuin hulleon se ?!
Naapurit niin viisaita kuin he ovatkin -? ovat tosi hölmöjä. kun eivät ymmärrä näitä teiden numerointeja.
Mutta nyt tehtiin oikein kirje asiasta postilaatikkoon pantavaksi. jos siitä ymmärtäisivät. - Mitä jos me tarvitsemme ampulanssia ja auto meneekin väärään taloon - ihan siinä on henki kysymyksessä. [kyvyk.-] (2003, 1)
- b) Meidän tienviitta pyörii kuin hulleon se ?!
Naapurit niin viisaita kuin he ovatkin -? ovat tosi hölmöjä. kun eivät ymmärrä näitä teiden numerointeja.
Mutta nyt tehtiin oikein kirje asiasta postilaatikkoon pantavaksi. jos siitä ymmärtäisivät. - Mitä jos me tarvitsemme ampulanssia ja auto meneekin väärään taloon - ihan siinä on henki kysy myksessä.

Kaikissa näissä kolmessa esiintymässä arvottaminen tapahtuu konsessiivisen rakenteen kautta. VISK (määritelmät, § 1139) määrittelee lauseiden välisen suhteen konsessiiviseksi silloin, kun puheena olevien asiaintilojen esitetään pätevän, mutta samalla implikoidaan niiden yhteensopimattomuutta kyseisessä kontekstissa.

Esiintymä 39, joka on ajallisesti toiseksi myöhäisin, edustaa epätyypillisempää, samantekevyyteen perustuvaa konsessiivisuutta. Tällä tarkoitetaan ilmaisua, jolla suoraan tai epäsuorasti ilmaistaan, että on samantekevää, mitä tapahtuu, koska kuitenkin puheena oleva asiaintila toteutuu tai pätee. (VISK § 1143.) Kirjoittaja ilmaisee, että mikään ei voi estää Niiloa menemästä katsomaan metsä-autotien paikkaa. Olennaista tässä on estelemistä luonnehtiva adjektiivi *turhaa*. Arvottaminen voi laajemmasta kontekstista riippuen viitata joko Niilon tekemisen mielekkyyden tai hänen toimintatapansa kyseenalaistamiseen. Kirjoittaja voi siis implikoida joko sitä, että metsä-autotien paikan katsominen ei hänen mielestään ole järkevää, tai että Niilo toimii hänen mielestään liian itsepäisesti.

Esiintymät 38 ja 40 edustavat puolestaan prototyyppisempää konsessiivisuutta, jossa toisen asiaintilan pätiessä odotuksenmukaisempaa olisi toisen negaatio. Esiintymässä 38, joka on ajallisesti myöhäisin, asiaintilat, joiden kirjoittaja esittää pätevän,

ovat se, että Niilo ei usko neuvoja ja se, että neuvot ovat joskus oikeita. Näistä ensimmäisen eli sen, että Niilo ei usko neuvoja, kirjoittaja ilmaisee päälauseessa. Se on myös se asiointi, johon kirjoittaja toivoisi muutosta ja jonka suhteen hän arvottaa Niiloa. Lauseiden välissä on adverbiaalikonjunktio *vaikka*, joka on konsessiivisuhteen keskeinen merkitys (VISK § 1139; § 1140). Kyseinen esiintymä eroaa muista yleistävyydelään. Siitä ei käy ilmi, minkälaisia neuvoja kirjoittaja toivoisi Niilon uskovan. Vaikuttaakin siltä, että yksittäisen tilanteen sijaan kirjoittaja arvottaa Niilon pysyvämpiä toimintatapoja ja luonteenpiirteitä.

Esiintymässä 40 konsessiivisuus toteutuu yhdyslauseessa, joka koostuu myönnöstä (*Naapurit niin viisaita kuin he ovatkin -?*), jota seuraa vastakkainen näkökulma (*ovat tosi hölmöjä*) (ks. Kauppinen 2006: 162, 165). Tässä esiintymässä näkisin konsessiivirakenteen ainakin pehmittävän jälkimmäisessä lauseessa esiintyvää arvottamista eli sitä, että naapureiden sanotaan olevan *tosi hölmöjä*. Toisaalta huomio kiinnittyy myös myönnön perässä oleviin välimerkkeihin *-?*, jotka vaikuttavat kontekstissaan hieman inkoherenteilta ja herättävät kysymyksen siitä, onko myöntö eli naapureiden määrittäminen viisaiksi vilpittömiä vai sisältääkö se ironiaa.

Esiintymä 40 myös muistuttaa joiltain osilta Haakanan (2005: 114–115) määritelmää valituskertomuksesta. Valituskertomuksessa kertoja valittaa hänelle sattuneista asioista, joiden syypääksi kokee toisen ihmisen. Tässä esiintymässä kirjoittajan kokema vääryys on se, että naapuri ei ole ymmärtänyt hänen huoltaan teiden numeroinnista. Oman näkökulmansa tukemiseksi hän esittää pahimman skenaarion, hengen lähdön, joka ymmärtämättömyydestä voi koitua.

Ironia kuuluu ilmiöihin, joita esiintyy vain varhaisempina vuosina. Ironiaa edustaa seuraava esiintymä.

- 41 a) **Iikka puhuu huumorista vaikka tuskin ymmärtää mitä se sana tarkoittaa.** [kyvyk.-] (2004, 2)
 b) Iikka puhuu huumorista vaikka tuskin ymmärtää mitk se sana tarkoittaa. [kyvyk.-]

Esiintymä on Iikkaa kritisoiiva, mutta vaikuttaa myös humoristiselta. Rahdun (2005: 290) mukaan yksi pilkan ja ironian välinen erottelukriteeri on juuri se, että ironia koetaan helpommin huumoriksi kuin pilkka. Viestin sananmukainen tulkinta eli, se, että Iikka ei ymmärtäisi sanan huumori semanttista merkitystä, ei vaikuta realistiselta tulkinna. Rahdun (2005: 294, 289) mukaan ironiassa on inkoherenssia, kuten tekstin pinta-

tason mielekkyyttä rikkova piirre. Tämä piirre tarjoaa vihjeen siitä, että viestin mielekkääksi sitova punainen lanka löytyy ironian komponenteista. Ironia sisältää siis moniäänisyyttä, jonka tehtävä on kätkeä pilkka äänten kudokseen.

Ironian kautta on tulkittavissa myös seuraavan esiintymän termi *hoono Soomi*, jolla kirjoittaja kuvaa Niilon puhelimeen soittaneen henkilön puhetapaa.

- 36 a) **Ihme soittelija** on ollut tähän meidän numeroon tai oikeammin Niilon kännykkään. Teksti viesti Englanniksi ja sitten soitto hoono Soomi - ei tuttu. [norm.-] (2003, 2)

Termissä kummankin sanan diftongit *uo* on muunnettu pitkiksi vokaaleiksi *oo*. *Hoono soomi* on vakiintunut suomen kieleen fraasiksi, joka tuo tekstiin monimerkitysisyyttä. Sillä voidaan luoda assosiaatioita ulkomaalaisuuteen liittyviin stereotypioihin ja ennakkoluuloihin (ks. Lehtonen 2015: 230–244). Esimerkiksi Talouselämä-lehti uutisoi sähköpostihuijauksia käsittelevän juttunsa 5.8.2011 otsikolla *Hoono soomi -huijajaajat taas Nordean asiakkaiden kimpussa*.

Tarkasteltaessa Rahdun (2005: 287) määrittelemiä ironian kriteerejä, näkisin kaikkien viiden täyttyvän. Ensiksikin termi sisältää negatiivisen sanoman. Toiseksi se vaikuttaa intentionaaliselta, koska on epätodennäköistä, että kirjoitusvirhe, jossa sama muutos toistuu kahdessa peräkkäisessä sanassa, olisi eksynyt tekstiin vahingossa. Kolmanneksi se kohdistuu johonkin tapahtumaan eli tässä tapauksessa puhelimitse tapahtuneisiin yhteydenottoihin. Neljänneksi se sisältää uhrin, eli *soittelijan*. Viidenneksi esitystapa on moniääninen eli yksi ironian komponenteista, tässä tapauksessa kirjoitusvirheet, esitetään tahallisen kätketysti, mutta siten, että annetaan kuitenkin vihje tuottajan oikeasta asenteesta.

Sarkasmia käytetään usein synonyymina ironialle, mutta Rahdun (2000: 225) mukaan se on yksi ironian alalajeista. Ironian käsitteen alle mahtuvat sarkasmin lisäksi itseironia, parodia ja satiiri. Sarkasmin Rahtu mainitsee olevan suurempaa ivaa kuin ironia. Hän viittaa Nykysuomen sivistyssanakirjaan (2017), joka määrittelee *sarkasmin* purevaksi ivaksi ja *ironian* epäsuoraksi ivaksi tai salaivaksi. Alzheimerin tautia sairastavilla on havaittu sarkasmin ymmärtämisen vaikeutta (Pekkala 2013:8), joka on linjassa sen kanssa, että kirjoittaja käyttää näitä ironisia ilmauksia nimenomaan varhaisina vuosina.

5.2.1.3 Ilmiöt, joilla ei ole ajallista tendenssiä

Sosiaaliseen arvostukseen liittyen aineistosta löytyy myös kaksi esiintymää, joissa arvottaminen koostuu pelkästään kohteen fyysiseen hyvinvointiin liittyvästä kannanotosta. Toinen niistä sisältyy myöhäisempiin ja toinen varhaisempiin vuosiin.

- 42 a) **Niilo on aika huonossa kunnossa** --- --- --- --- eipä taida paljon iloa olla tulemassa. (2012, 2)
- b) Niilo on aika hu--- on ossa kun ossa --- --- --- --- E---pä £ai da paljon i loa #olla Kulemassa
- 43 a) Muutoin **vanhemmat Laukkaset Ensio ja Lilli ovat molemmat aika huono kuntoisia** (2004, 5)
- b) Muutoin vanhemmat Laukkaset Ensio ja Lilli ov£t mol£mmat aika huono kun toisi£

Kummankin esiintymän perusosa koostuu kopulalauseesta, jossa arvotettavat henkilöt ovat subjekteina ja predikaatiivina on *huono kunto* siten, että myöhäisemmässä esiintymässä 42 se on inessiivissä ja varhaisemmassa esiintymässä 43 partitiivissa. Myöhäisemmässä esiintymässä kirjoittaja lisäksi arvioi Niilon huonon kunnan vaikutusta tulevaisuuteen eksistentiaalilauseella, jossa on partitiivisijainen e-subjekti *iloa*. Epäily siitä, kenen tulevaisuuteen Niilon huonovointisuus vaikuttaa iloa vähentävällä tavalla, koskee ainakin Niiloa. Koska Niilo on kirjoittajan puoliso, on todennäköistä, että kirjoittaja ajattelee vaikutusten koskevan myös häntä itseään.

5.2.1.4 Yhteenveto muutoksista

Tarkasteltaessa kaikkia sosiaaliseen arvostukseen liittyviä esiintymiä, on havaittavissa, että loppua kohden lisääntyy asioiden peilaaminen itsensä kautta. Kirjoittaja suhteuttaa muiden tekemisiä, toimintamalleja ja hyvinvointia omaan itseensä ja puolisoonsa. Loppua kohden arvottaminen muuttuu myöskin yleisluontoisemmaksi. Kirjoittaja tekee enemmän yleistyksiä toisten olemuksesta ja toimintamalleista, kun taas varhaisemmista vuosista löytyy enemmän tilannekohtaista arvottamista, joka voi olla yhteydessä muun muassa yksittäisiin kohtaamisiin, mielipide-eroavaisuuksiin tai taitoihin. Myös arvottamisen kohteissa tapahtuu supistumista ajan myötä. Viimeisimpien vuosien arvottaminen kohdistuu useammin lähipiiriin ihmisiin, kun taas varhaisemmissa vuosissa arvotetaan enemmän myös satunnaisesti kohdattuja henkilöitä.

Loppua kohden vähenee kielen sumeus, moniäänisyys ja monitasoisuus arvottamisen muuttuessa toteavammaksi. Varhaisempiin vuosiin painottuvat vaihtelevat ja monipuoliset ilmaisutavat, jotka tulevat esiin esimerkiksi litoteesin, referoinnin, kiertoilmausten, konsessiivisuuden ja ironian käyttämisenä. Nämä muun muassa pehmentävät arvottamista ja lisäävät reflektointia. Kirjoittaja käyttää niitä myös osoittaakseen, että tilanteille ja arvottamisille on olemassa muitakin näkökulmia ja tulkintatapoja kuin hänen omansa.

5.2.2 Sosiaalinen hyväksyttävyys

Sosiaaliseen hyväksyttävyyteen liittyviä esiintymiä on aineistossa 11 kappaletta. Taulukosta 12 käy ilmi niiden ajallinen sijoittuminen, luokittainen jakautuminen totuudenmukaisuuden ja eettisen korrektiuden välillä sekä negatiivisuus–positiivisuus jaottelu.

Taulukko 12 Sosiaaliseen hyväksyttävyyteen liittyvien esiintymien jakautuminen

Vuosiluku	Esiintymien kokonaismäärä	Totuudenmukaisuus		Eettinen korrektius	
		–	+	–	+
2012	1			1	
2011					
2010	1			1	
2009	4	1		3	
2008	1			1	
2007					
2006					
2005					
2004	4			4	
2003					
Yhteensä	11	1		10	

Esiintymät lisääntyvät päiväkirjatekstin loppua kohden siten, että viiteen viimeiseen kirjoitusvuoteen sijoittuu yhdestätoista esiintymästä seitsemän. Kaikki yksitoista esiintymää on negatiivisesti arvottuvia. Niistä suurin osa, kymmenen kappaletta, liittyy

eettiseen korrektiuteen, ja niistä käytän nimitystä epäkorrektius. Yhdestä totuudenmukaisuuteen liittyvästä esiintymästä (48) käytän nimitystä epätotuudenmukaisuus. Positiiviset esiintymät puuttuvat siis kokonaan.

Arvottamisen kohteena olevia henkilöitä tai henkilöryhmiä on yhteensä kahdeksan kappaletta. Kirjoittajan puoliso Niilo on kohteena neljä kertaa, muut kohteet vaihtelevat. Tämä luku jakautuu kahteen alalukuun. Ensimmäisessä käsitellään päiväkirjan myöhäisempiin ja toisessa päiväkirjan varhaisempiin vuosiin painottuvia ilmiöitä

5.2.2.1 Myöhäisempiin vuosiin painottuvat ilmiöt

Myöhäisempiin kirjoitusvuosiin painottuu sellaisten kysymys- ja väitelauseiden käyttäminen, joissa kirjoittaja arvottaa kohdettaan ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta.

Myöhäisempiin vuosiin painottuu myös arvottavien nimitysten käyttäminen.

Myöhäisin epäkorrektiuteen liittyvä esiintymä on kysyvässä muodossa.

- 44 a) Eipä ole näkynyt Ilonaa ? **Onko niin että vain Niilolle mutta ei minulle** - No eipä taida ?? (2012, 1)
- b) Eipä ole näkynyt Ilonaa ? **Onko n££n että va£n Niilolle mut£ a ei minulle** - No eipä taida ??

Tässä epäkorrektiuteen liittyvä arvottaminen, epäily siitä, että Ilona kohtelee kirjoittajaa ja Niiloa epätasa-arvoisesti, esitetään kysymyslauseessa. Kysymyslauseetta seuraa epäroivä väitelause, joka kyseenalaistaa kysymyslauseessa esitetyn epäilyn. Huomio kiinnittyy myös kysymysmerkkien käyttöön. Itse kysymyslauseessa ei ole kysymysmerkkiä lainkaan, mutta sitä edeltävässä väitelauseessa on yksi kysymysmerkki ja sen jälkeen sijoittuvassa väitelauseessa kaksi kysymysmerkkiä.

Seuraavissa kolmessa esiintymässä puolestaan kohteelle annetaan arvottava nimitys, joka on alleviivattuna. Arvottavalla nimityksellä tarkoitan substantiivilauseketta, jolla on kuvaileva merkitys.

- 45 a) No Maatalous menee sisaren lapsille = ehkä hyvä mutta vaihdossa entinen vaimo poistuu ja **uusi - taitaa olla aikamoinen komentaja** (2010, 1)
- b) No Maatalous m enee si saren lapsi llel = ehkä hyvä m £tta vaih dossa entin en va£m o p£is tuu j£ - uusi - taitaa £lla aikamoin £n kom £n taj a
- 46–47 a) Jasminin sairaus on ikävä asia ja sääli on **(46) vastuuttomia vanhempia ainakin Heikkiä** - **(47) katson suurimmaksi sylliseksi Tuiren** jonka piti saada lasten huoltajuus mutta ei ollut Äidin tunteita (2009, 1–2)

- b) Jasminin sairaus on ikävä asia ja sääli on (46) vastuuttomia vanhempia ainakin Heikkiä - (47) katson suurimmaksi syylliseksi Tuiren jonka piti saada lasten huoltajuus mutta ei ollut Äidin tunteita

Esiintymässä 45 epäkorrektiuteen liittyvä arvottava nimitys on predikatiivina, esiintymässä 46 objektin osana ja esiintymässä 47 predikaattiverbin adverbiaalitäydennyksenä arvoitetun henkilön ollessa objektina.

Olen määritellyt kaikki esiintymät negatiivisiksi, vaikka esiintymässä 46, *vastuuttomia vanhempia*, on myös vaihtoehtoinen tulkintamahdollisuus. Olen noudattanut Kielitoimiston sanakirjan (2016) mukaista määritelmää, jossa vastuuton luokitellaan henkilöksi, jolla ei ole vastuuntuntoa. Tulkintani mukaan monikkomuotoinen *vastuuttomia vanhempia* toimii yläkäsitteenä, joka sisältää sekä Heikin, että Tuiren, jotka eivät ole otaneet riittävästi vastuuta Jasminista. Tämän jälkeen kirjoittaja arvioi vielä erikseen kummankin vanhemman osuutta Jasminin sairastumiseen. Toinen tulkintavaihtoehto olisi tulkita *vastuuton* vapauttavana ilmauksena, joka viittaa henkilöön, joka ei ole vastuussa Jasminin sairastumisesta. Tällöin esiintymä loisi kontrastia vastuusta vapaan Heikin ja suurimmaksi syylliseksi nimetyn Tuiren välillä.

Nimitykset *aikamoinen komentaja*, *vastuuton vanhempi* ja *suurin syyllinen* määrittelevät kohdettaan, mutta eivät kerro perusteluja määritelmälle. Kirjoittaja tosin perustelee Tuiresta antamansa määritelmän *suurin syyllinen* lasten huoltajuuden saamisen ja äidin tunteiden puuttumisen välisellä konsessiivisella suhteella, jonka merkitsimenä on rinnastuskonjunktio *mutta* (ks. VISK § 1139). Kirjoittaja ei kuitenkaan kerro, mitkä Tuiren teot ovat johtaneet siihen, että hän ei usko Tuirella olevan äidin tunteita. Esiintymät 45–47 ovat ainoita sosiaaliseen hyväksyttävyyteen liittyviä esiintymiä, joissa kirjoittaja ei perustele arvottamistaan kuvailemalla arvoitetavan henkilön konkreettisia tekemisiä tai tekemättä jättämiä.

Tuiren nimeäminen *suurimmaksi syylliseksi* on sosiaalisessa hyväksyttävyydessä myös ainoa arvottaviin nimityksiin liittyvä esiintymä, jossa on ilmipantu, että kyse on kirjoittajan ajatusten referoimisesta. Tämä käy ilmi johtoilmauksesta *katson*, joka on esiintymässä kursivoitu. Ajatusreferaatin käyttämisellä kirjoittaja osoittaa arvottamisensa kärjen (ks. Haakana 2005: 129). Huomio siirtyy Jasminista ja Heikistä Tuireen ja hänen syyllisyyteensä.

Seuraavissa esiintymissä arvottaminen tapahtuu henkilön toimintaa kuvaavien väitelauseiden kautta. Näitä kahta esiintymää yhdistää myös se, että kirjoittaja kuvaa tapahtumia ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta.

- 48 a) **Niilo meinaa nähtävästi katsastuttaa auton minun tietämättä.** (2009, 3)
 b) Niilo m einaa nähtävästi katsastuttaa auton minun tieämättä.
- 49 Yrjön perikunta saa pian rahaa ja **Sauli touhuua ja hätäilee vaan eipä ollut aikaa koskaan Yrjön eläessä käydä veljeä katsomassa.** (2008, 1)

Näistä myöhäisempi esiintymä (48) on ainoa epätotuudenmukaisuuteen liittyvä esiintymä. Kirjoittaja epäilee, että Niilo ei kerro hänelle auton katsastuttamisesta. Epäily tulee ilmi MA-infinitiivin abessiivimuotoisena adverbiaalimäärityksenä *minun tietämättä*. Määrite on luonteeltaan tapaa ilmaiseva eli kertoo, miten kirjoittaja epäilee predikaatti-verbien ilmaiseman *katsastuttamisen* tapahtuvan.

Jälkimmäisen esiintymän (49) alkuosa koostuu Saulin kirjoitushetken aikaisen toiminnan kuvaamisesta ja loppuosa hänen menneen toimintansa kuvaamisesta. Nykyisyyden ja menneisyyden välille muodostuu konsessiivinen suhde, jonka merkityksenä on rinnastuskonjunktio *vaan*. Epäkorrektiuteen liittyvä arvottaminen muodostuu nimenomaan konsessiivisuuden kautta, jolla kirjoittaja ilmaisee Saulin menneen ja nykyisen toiminnan yhteensopimattomuutta (ks. VISK § 1139). Koska Saulilla ei menneisyydessä ollut aikaa tavata veljeään, ei hänen kirjoittajan mielestä ole nykyisyydessä korrektaa olla kiinnostunut perinnöstä.

Kontrastia Saulin nykyisen ja menneen toiminnan välillä vahvistetaan käyttämällä nykyisyyden kuvailemisessa verbejä *touhuua* ja *hätäilee*, jotka ovat värittäviä ilmaisuja. Värittävät ilmaisut luovat kielteisen tai myönteisen arvo- tai tunnelatauksen antamatta perusteluja ja voivat luoda vaikutelman argumentista (Kakkuri-Knuutila 1999: 258).

5.2.2.2 Varhaisempiin kirjoitusvuosiin painottuvat ilmiöt

Seuraavassa esiintymässä siirrytään kohteen ulkopuolisesta tarkkailusta asian kuvailemiseen kirjoittajan näkökulmasta. Sama painotus on muissakin myöhemmin esitetyissä esiintymissä, joista suurin osa on varhaisemmilta kirjoitusvuosilta. Varhaisempiin vuosiin painottuviin ilmiöihin kuuluu myös omien ajatusten ja puheiden referointi sekä arvottamisen laajentaminen yksittäisestä asiasta yleistyksen.

- 50 **Vaan se on aina tuo lähtö pitkäveteistä Niiloa sitä on saanut lähtiessä joka kerta saanut odotella tämän 47 vuotta.** - Meinaa mennä hermot. (2004, 4)

Esiintymässä näkökulma ei ole Niilon vitkastelussa, vaan kirjoittajan odottamisessa. Tämä käy ilmi verbiketjusta *on saanut odotella*, joka lauseen nollapersoonaisuudesta huolimatta konstruoi kokijaksi kirjoittajan.

Myös seuraavissa esiintymissä näkökulma säilyy kirjoittajan reaktioissa, mutta kirjoittaja tuo eksplisiittisesti esiin sen, missä kohteen toiminnan kuvaileminen tai toteaminen vaihtuu kirjoittajan oman mielipiteen ilmaisemiseksi. Näissä esiintymissä kohteen toimintaa kuvailevien väitelauseiden jälkeen alkaa jakso, jossa kirjoittaja referoi omia ajatuksiaan. Se koostuu alleviivatusta johtoilmauksesta ja referaattiosasta.

- 51 a) Minä kyllä päätin viime vuoden puolella etten itse tartu rattiin enkä myöskään lähde Niilon kyytiin . **Sillä hänellä ainakaan ei ole mitään Nopeusrajoituksia vaan 120 on ehdoton tavoite. Minusta se on ehdottomasti liikaa** (2009, 4)
- b) Minä kyllä päätin viime vuoden puolella etten itse tartu rattiin enkä myöskään lähde Niilon kyytiin . Sillä hänellä ainakaan ei ole mitään Nopeusrajoituksi vaan 120 on ehdoton tavoite . Minusta se on ehdottomasti liikaa
- 52 a) **Iikka ja Lempi ovat menneet Yhtylään. En kyllä erikoisesti pidä siitä , että vieraat tulevat kun talonväki lähtee.** Itse en henkilökohtaisesti menisi kenenkään kotiin jos talon väki on poissa - en vaikka se olisi entinen kotini 60 vuoden takaa. (2004, 1)
- b) Iikka ja Lempi ovat menneet Yhtylään. En kyllä erikoisesti pidä siitä , että vieraat tulevat kun talonväki lähtee. Itse en henkilökohtaisesti menisikenenkään kotiin jos talon väki on poissa - en vaikka se olisi entinen kotini 60 vuoden takaa.

Samoin kuin esiintymässä 47, myös näissä esiintymissä ajatusreferaatin käyttämisellä kirjoittaja osoittaa arvottamisensa kärjen ja ohjaa tulkitsemaan kuvailemiaan asioita tietyllä tavalla (ks. Haakana 2005: 128–129). Esiintymässä 51 kirjoittaja korostaa sitä, että pitää Niilon ajonopeutta liian korkeana ja esiintymässä 52 sitä, että paheksuu vierailua nimenomaan silloin, kun talonväki eli kirjoittaja puolisoineen ei ole paikalla.

Esiintymästä 52 ei käy ilmi, onko kirjoittaja sanallisesti ilmaissut mielipidettään arvottamisen kohteille, Iikalle ja Lempille. Tällöin ajatusreferaatin käyttämisessä voi funktiona olla tilanteen monitasoisuuden osoittaminen. Jos kirjoittaja on pidättäytynyt suoran kritiikin antamisesta, voi hän ajatusreferaattilla osoittaa, että pinnan alla silti kuuuu. (ks. Haakana 2005: 132.)

Kummankin esiintymän laajempaa kontekstia tarkasteltaessa tulee ilmi, että kirjoittaja vahvistaa arvottamistaan kertomalla omasta toiminnastaan tai pikemminkin siitä, miten hän ei aio toimia. Esiintymässä 51 kirjoittaja toteaa, että ei aio enää mennä Niilon kyytiin. Esiintymässä 52 kirjoittaja puolestaan kertoo, että ei itse toimisi samoin kuin arvottamisen kohteet Iikka ja Lempi.

Varhaisemmilta vuosilta löytyy myös kaksi esiintymää, joissa kirjoittaja referoi itseään käyttäen alleviivatussa johtoilmauksessa verbiä *todeta*. Aiemmistä esiintymistä ne poikkeavat kuitenkin siten, että niissä edetään yksittäisen asian arvottamisesta yleistykseseen.

- 53 Ennakko suunnitelma on illaksi mennä Puistonkulman uutta tanssilavaa katsomaan. **Niilo tuossa haaveili veljensä pojan tarjoavan sinne moottorivene kyytiä. Totesin kyllä älä usko että tarjotaan ja uskonpa olevani oikeassa. Aika vähäiset on yleensä omaisten avut me kyllä saisimme antaa ja tarjota ja omaisuuttakin on jo odottaneet kauan** - no lisä odotus aika ei pahaa tee. Huonoimmassa tapauksessa se on korkeintaan 25 vuotta ja pianhan se huiskahtaa. (2004, 3)
- 54 Olemme lähdössä kirkolle asioille ja **kuten aina saan odottaa lähtöä puolesta - tunnista tuntiin kun aina juuri lähdön hetkellä on soitettava parille tilaajalle. Eihän se koira karvoistaan pääse sen olen jo todennut aikoja sitten** tapa mikä tapa - en viitsi enää riidellä - odotetaan (Evaluoinnin kohde: puoliso Niilo) (2004, 2)

Todeta verbillä voi viitata joko ajattelun tai puheen referoimiseen. Kielitoimiston sanakirjan (2016) mukaan sen merkityksiä voivat olla esimerkiksi havaitseminen ja huomaaminen tai vastaavasti sanominen ja lausuminen. Tulkitsisin, että esiintymässä 53 on kyse puheen referoimisesta ja esiintymässä 54 ajatusten referoimisesta. Toisaalta esiintymässä 54 adverbiaali *kuten aina* ilmaisee, että kyse on toistuvasta tilanteesta, jossa kirjoittaja on saattanut useamman kerran sekä ajatella että sanoa referoimansa asian.

Esiintymässä 53 kirjoittaja kertoo keskustelustaan Niilon kanssa. Lauseen *Niilo tuossa haaveili veljensä pojan tarjoavan sinne moottorivene kyytiä* predikaatti *haaveili* antaa jo viitteen tulevasta arvottamisesta implikoiden kirjoittajan ajattelevan Niilon toiveen moottorivenekyydistä olevan epärealistinen. Suorasanaisempi arvottaminen alkaa kuitenkin kohdasta, jossa kirjoittaja referoi todenneensa Niilolle, että ei kannata uskoa

veljen pojan tarjoavan kyytiä. Tämän jälkeen kirjoittaja laajentaa arviotaan yhden sukulaisten tiettyyn tilanteeseen rajoittuvan auttamishalukkuuden arvioimisesta laajemman omaisjoukon yleisemmän auttamishalukkuuden arvioimiseen.

Esiintymässä 54 puolestaan kirjoittaja kertoo yksittäisestä tilanteesta, jossa hän joutuu odottamaan Niiloa ja laajentaa näkökulmaa tuomalla esiin, että kyseessä on toistuva tilanne eli Niilon tyypillinen tapa toimia vastaavissa tilanteissa. Varsinaisessa referointijaksossa kirjoittaja tuo esiin omat johtopäätöksensä Niilon toiminnasta, odottamistilanteista ja siitä, miten hänen itsensä on paras niihin suhtautua. Niilon toiminnasta hän käyttää metaforaa *eihän se koira karvoistaan pääse*, joka viittaa tavan pysyvyyteen.

5.2.2.3 Yhteenveto muutoksista

Päiväkirjassa loppua kohden lisääntyy sosiaaliseen hyväksyttävyyteen liittyvä arvottaminen toteavaan tyyliin. Näihin kuuluvat kysymys- ja väitelauseet, joissa kirjoittaja kuvaa arvotettavan henkilön toimintaa ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta. Kirjoittaja antaa myös kohteilleen arvottavia nimityksiä, joita hän ei perustele kuvailemalla henkilön konkreettisia tekemisiä tai tekemättä jättämisistä.

Varhaisemmissa vuosissa painopiste on ulkopuolisen tarkkailun sijaan asian kuvailemisessa kirjoittajan näkökulmasta. Kirjoittaja kertoo omista reaktioistaan ja tuo eksplisiittisemmin, esimerkiksi referoimisen keinoin ilmi, että kyse on hänen mielipiteistään ja johtopäätöksistään. Referoimisen eksplisiittinen ilmipaneminen tuo tekstiin monitasoisuutta ja ohjaa tulkitsemaan raportoituja tilanteita tietyllä tavalla. Arvottamisen taustalla ei ole yleinen vaikutelma ihmisestä, vaan se pohjautuu henkilön konkreettisiin tekoihin. Arvottamisista sidotaan myös laajempiin yhteyksiin etenemällä yksittäisistä tapauksista yleistykseen ja käytetään retorisenä tehokeinona metaforaa.

6 Yhteenvedoa ja pohdintaa

Vaikka kirjoittaja kirjoittaa loppua kohden päiväkirjaansa vähemmän tekstiä, ilmaisee hän asennoitumistaan muihin ihmisiin useammin. Tältä pohjalta havainnot, jotka aineistoon tutustuessani tein siitä, että myöhäisemmissä vaiheissa kirjoittaja tuo enemmän esiin muiden ihmisten herättämiä tunteita ja ajatuksia, pitävät paikkaansa. Kirjoittajan potilasasiakirjamerkintöjen mukaan hänen oirekuvaansa on vuonna 2011 kuulunut estottomuuden lisääntyminen (Pystynen 2017: 23), joka kirjallisuudessa mainitaan muistisairauden etenemiseen liittyväksi persoonallisuuden muutokseksi (Vataja & Koponen 2015: 94). Näkisin, että estottomuus voi olla yhteydessä pidättyneisyyden vähenemiseen kirjoitustyyliä.

Olen taulukoihin 13 ja 14 tehnyt koosteen siitä, minkälaisia varhaisiin ja minkälaisia viimeisiin vuosiin painottuvia ilmiöitä mistäkin luokasta on löydettävissä. Taulukossa on yleistyksiä löydetyistä ilmiöistä sekä esimerkkejä yksittäisistä kielellisistä ilmaisukeinoista.

Taulukko 13 Viimeisiin ja varhaisiin vuosiin painottuvat ilmiöt tunneluokassa

VARHAISIIN VUOSIIN PAINOTTUVAT ILMIÖT	VIIMEISIIN VUOSIIN PAINOTTUVAT ILMIÖT
Tunteet: Onnellisuus	
	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjoittajan itsensä kokemien tunteiden ilmaiseminen ristiriitaisessa merkityksessä siten, että tunne liittyy toiseen ihmiseen kohdistuvaan negatiiviseen asennoitumiseen tai tunnetta kyseenalaistetaan. Esiintymät sisältävät seuraavanlaisia kielen ilmiöitä: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Rinnastuskonjunktio <i>mutta</i> väärinkäsitysten välttämässä ▪ Sävyartikkeli <i>-pä</i> vahvistamassa lauseen proposition odotuksenvastaista merkitystä ja tuomassa lauseeseen päivittelevää sävyä ▪ Ironiaa sisältävä <i>siinä sitä sitten</i> -konstruktio

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Epäolennaisten asioiden toisto siirtämässä huomiota pois itselle kiusallisista asioista.
Tunteet: Turvallisuus	
	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjoittajan ja puolison toisistaan eroon joutumisen aiheuttamat negatiiviset tunteet. Esiintymissä yhtenäisen kokonaisuuden muodostavat: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kirjoittajan ja puolison tunnetilat. Erilliset väitelauseet, joiden predikaattina toimivien verbiketjujen A-infinitiivit <i>jättää</i> ja <i>jäädä</i> ovat johdoksia samasta kantasanasta. ▪ 1) Kirjoittajan mielensisäinen prosessi, jota kuvataan metaforalla <i>sydän kylmänä</i>, 2) kirjoittajan tunteellinen käytös sekä 3) ulkona valitsevan säätilan kuvaus. • Retorinen kysymys, jolla kirjoittaja osoittaa empatiaa ja ymmärrystä puolisoaan kohtaan
Tunteet: Tyytyväisyys	
<ul style="list-style-type: none"> • Esiintymät, joissa oma tunnetila on perusteltu hyvin. Sisältävät seuraavia ilmiöitä: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Toisto intensiteetin merkinä ▪ Kysymyssanan sisältävä nominaalinen lauseke <i>mikä työ</i>, joka toimii eksklamatiivilausekkeen tavoin ▪ Affektisissa yhteyksissä ilmenevät nollasubjekttilauseet, joilla kirjoittaja viittaa itseensä ▪ Affektisuuden osoittaminen väitelauseilla, joissa pronominit <i>se</i>, <i>tuo</i> ja <i>sitä</i> ovat ei-referentiaalisessa käytössä 	<ul style="list-style-type: none"> • Niilon tunnetilan kuvaileminen ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta

Taulukko 14 Viimeisiin ja varhaisiin vuosiin painottuvat ilmiöt inhimillisen toiminnan arvottamisen luokassa

VARHAISIIN VUOSIIN PAINOTTUVAT ILMIÖT	VIIMEISIIN VUOSIIN PAINOTTUVAT ILMIÖT
Inhimillisen toiminnan arvottaminen: Sosiaalinen arvostus	
<ul style="list-style-type: none"> • Arvottavat nimitykset. Varhaisempien vuosien nimitykset eroavat myöhäisempien vuosien nimityksistä suuremman määrän lisäksi seuraavilla tavoilla: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Arvottaminen on ennemminkin tilanne- tai ominaisuuskohtaista kuin henkilöä laaja-alaisemmin kuvaavaa. ▪ Kohteena on lähipiiriä laajempi joukko ihmisiä ▪ Arvottamiseen tuodaan muun muassa monitasoisuutta, moniäänisyyttä, reflektointia ja pehmeyttä seuraavin keinoin: <ul style="list-style-type: none"> ○ Arvottavan nimityksen esiintyminen osana omien ajatusten tai puheiden tai toisen ihmisen referointia. ○ Litoteesi ○ Metonymian kautta toteutuva kiertoilmaus • Esiintymät, joissa kirjoittajalla ja arvotettavilla henkilöillä on eriäviä mielipiteitä jostakin asiasta. <ul style="list-style-type: none"> ▪ Konsessiivinen rakenne, joka perustuu joko samantekevyyteen tai siihen, että toisen asiaintilan pätiessä odotuksenmukaisempaa olisi toisen negaatio. • Ironia 	<ul style="list-style-type: none"> • Esiintymät, joissa kirjoittaja vertaa itseään arvottamisen kohteisiin <ul style="list-style-type: none"> ▪ Arvottavan väitteen esiintyminen kysymyslauseen muodossa • Näkökulma on arvotettavien henkilöiden suhteen laajeneva tai supistuva. <ul style="list-style-type: none"> ▪ Fokuspartikkelit ilmaisemassa laajenevaa näkökulmaa
Inhimillisen toiminnan arvottaminen: Sosiaalinen hyväksyttävyyys	
<ul style="list-style-type: none"> • Arvottamiseen liittyvien asioiden kuvaileminen kirjoittajan omasta näkökulmasta • Omien ajatusten ja puheiden referoiminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Kysymys- ja väitelauseet, joissa kirjoittaja arvottaa kohdettaan ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta.

<ul style="list-style-type: none"> • Yksittäisen asian arvottamisesta edetään yleistyksen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Arvottavat nimitykset, joita kirjoittaja ei perustele kuvailemalla arvotettavan henkilön konkreettisia tekoja. • Värittävät ilmaisut luomassa kielteisen tunnelatauksen ilman perusteluja. • Arvottamisten perusteleminen konsessiivisilla suhteilla, joiden merkitsiminä ovat rinnastuskonjunktiot <i>mutta</i> ja <i>vaan</i>.
---	--

Kaikkia viittä luokkaa tarkasteltaessa keskeiseksi havainnoiksi muodostuu se, että kirjoittaja liittää asennoitumisen ilmauksiin myöhäisemmässä vaiheessa vähemmän perusteluja. Samoin on havaittavissa, että tilanne- tai asiakohtaisuudesta siirrytään henkilön kokonaisvaltaisempaan arvottamiseen sekä monitasoisemmista ilmaisukeinoista kohti toteavampaa tyyliä.

Tunneluokissa ainoa ilmiö, joka painottuu varhaisimpiin vuosiin on tyytyväisyysluokan esiintymät, joissa oma tunnetila liittyy johonkin tavoitteelliseen toimintaan ja tunnetilan syy on perusteltu hyvin. Kirjoittaja ilmaisee selkeästi, miksi on kokenut esimerkiksi ärsytystä tai mielihyvää.

Viimeisiin vuosiin siirryttäessä tunnetilan ilmaisemisen selkeys, itsenäisyys ja jäsentyneisyys vähenevät. Kirjoittaja kyseenalaistaa omaa tunnetilaansa. Oman tunnetilan ilmaiseminen esiintyy myös osana toiseen ihmiseen kohdistuvaa negatiivista asennoitumista, ja sitä käytetään esimerkiksi lievittämään toiseen ihmiseen kohdistuvaa syytöstä tai moraalista arvioimista. Kirjoittajan ja puolison tunnetilat linkittyvät myös toisiinsa, ja kirjoittaja kuvailee, miltä puolison tunnetila ulospäin näyttää.

Inhimillisen toiminnan arvottamisessa varhaisiin vuosiin painottuvat arvottamiset, jotka ovat ennemminkin tilanne-, asia- tai ominaisuuskohtaisia kuin henkilöä kokonaisvaltaisemmin arvottavaa. Kirjoittaja myöskin pehmentää arvottamistaan ja tuo siihen monitasoisuutta muun muassa litoteesin, metonymian, eksplisiittisen referoimisen ja ironian keinoin. Kirjoittaja kuvailee myös arvottamiseen liittyviä asioita omasta näkökulmastaan siten, että painopiste ei ole siinä, mitä toinen ihminen tekee, vaan siinä, miten kirjoittaja kyseiseen tekemiseen reagoi.

Myöhäisemmissä vuosissa taas kirjoittaja arvottaa kohdettaan enemmän ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta. Arvottaminen on myös kokonaisvaltaisempaa ja kirjoittaja esittää sille vähemmän ainakaan konkreettiseen tekemiseen liittyviä perusteluita. Toisaalta hän myös peilaa asioita enemmän itsensä kautta vertaamalla itseään arvottamisen kohteisiin. Tunnelatausta lisätään esimerkiksi värittävillä ilmauksilla.

Eksplisiittisen referoimisen painottuminen inhimillisen toiminnan arvottamisessa varhaisiin vuosiin ja väheneminen päiväkirjan loppua kohden kuvaa hyvin tekstissä tapahtuvaa siirtymistä monitasoisuudesta toteavuuteen. Referoimisella kirjoittaja tuo tekstiin ainakin monituottajaisuutta sekä ilmaisee, että arvottamisessa on ennemminkin kyse referoidun ihmisen, eli kirjoittajan tai jonkun muun henkilön, näkökulmasta kuin yleispätevästä totuudesta. Referoinnilla kirjoittaja myös evaluoi kertomusta sekä ohjaa vastaanottajaa hahmottamaan kertomuksen kärjen sekä tulkitsemaan sitä tietyllä tavalla.

Löydöksiä tarkasteltaessa on tärkeää ottaa huomioon se, että aineisto, 54 päiväkirjatekstistä poimittua esiintymää, on pieni. Varmuudella ei voi myöskään sanoa, johtuvatko löytämäni muutokset Alzheimerin taudista, ikääntymisestä, kirjoittajan muista sairauksista tai elämään vaikuttaneista olosuhteista. Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyyppillisesti tähän tutkimukseen sisältyy ajatus siitä, että todellisuus on moninainen eikä sitä voi mielivaltaisesti pirstoa osiin (ks. Hirsjärvi ym. 2004: 152).

Päiväkirjan kirjoittaja on tehnyt arvokkaan teon lahjoittaessaan tekstinsä tutkimusta varten. Tekemäni tutkielma luo katsauksen tämän ainutlaatuisen päiväkirjan viimeisiin kymmeneen vuoteen ja siihen, miten asennoituminen muihin ihmisiin muuttuu tuona aikana. Tästä tutkimuksesta ei kuitenkaan kannata tehdä liian rohkeita yleistyksiä. Jatkotutkimusten aiheeksi jääkin saman aiheen tutkiminen suuremmalla aineistolla, koska se tarjoaa tietoa Alzheimerin taudin aiheuttamien kielellisten muutosten lisäksi myös sosiaalisissa ajatusprosesseissa tapahtuvista muutoksista.

Tutkimustiedon kerryttäminen Alzheimerin taudin kielellisistä muutoksista on tärkeää, koska se auttaa diagnostisten työkalujen luomisessa. Muutosten ja niiden syiden tunteminen auttaa sairauden varhaisessa tunnistamisessa sekä niiden keinojen löytämisessä, joilla sairastuneen henkilön kommunikointikykyä voi tukea. Nimenomaan kotimaista tutkimusta pitäisi lisätä, koska suomen kielen morfo-syntaktinen rikkaus tarjoaa tutkimukselliseen valtakieleen eli englantiin verrattuna erilaiset mahdollisuudet tarkastella kielen rakenteiden hallintaa. (ks. Pekkala 2011: 35–41.)

Lähteet

BAKHTIN, MIHAIL. 1981. *The Dialogic Imagination*. Austin: University of Texas Press.

EGGINS, SUZANNE – SLADE, DIANA. 1997: *Analysing Casual Conversation*. London: Pinter.

HAAKANA, MARKKU 2005: Sanottua, ajateltua ja melkein sanottua. Puheen ja ajatusten referointi valituskertomuksissa. Teoksessa Markku Haakana ja Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 114–149. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HALLIDAY; MICHAEL. 1994. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.

HENDERSON, V W – BUCKWALTER J G – SOBEL E – FREED D M – DIZ MM 1992: The agraphia of Alzheimer's disease. – *Neurology* 42, 4/1992 s.777–784.

HIRSJÄRVI, SIRKKA – REMES, PIRKKO – SAJAVAARA, PAULA. 2004: *Tutki ja kirjoita*. 10, osin uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

HIRST, GRAEME – FENG WEI, VANESSA 2012: Changes in Style in Authors with Alzheimer's Disease. – *English Studies* 93, 3/2012 s. 357–370.

HÄNNINEN, TUOMO – PAAJANEN, TEEMU – KUIKKA, PEKKA. 2015: Kognitiivinen seulonta ja muistikyselyt. Teoksessa Timo Erkinjuntti, Anne Remes, Juha Rinne & Hilka Soininen (toim.) *Muistisairaudet* s. 360–373. Helsinki: Duodecim.

JUVA, KATI 2015: Alzheimerin tauti. – Kustannus Oy Duodecim (toim.) *Duodecim Terveyskirjasto*. Viitattu: 7.2.2017. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00699

JUVONEN, RIITTA 2007: Suhtautumisen systematiikkaa. – *Virittäjä* 111, 3/2007 s. 431–435.

KAKKURI-KNUUTTILA, MARJA-LIISA – HALONEN, ILPO. 1999: Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot. Teoksessa Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila (toim.) *Argumentti ja kritiikki – Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot* s. 60–113. Helsinki: Gaudeamus.

KAKKURI-KNUUTTILA, MARJA-LIISA. 1999: Retoriikka. Teoksessa Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila (toim.) *Argumentti ja kritiikki – Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot* s. 233–302. Helsinki: Gaudeamus.

KATAJAMÄKI, HELI. 2007: Kyvykkyyden merkitykset taloussanomalehtien pääkirjoituksissa. Teoksessa Nina Niemelä ja Esa Lehtinen (toim.): *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet. VAKKI-symposiumi XXVII. Vasa 9–10.2.2007* s. 99–110. Vaasa: Vaasan yliopisto.

KATAJAMÄKI, HELI. 2007: Arvottavien merkitysten rakentaminen taloussanomalehtien pääkirjoituksissa. Teoksessa Nina Niemelä ja Esa Lehtinen (toim.): *Erikoiskielet ja*

käännösteoria. VAKKI-symposiumi XXVI, Vaasa 11.–12.2.2007 s. 97–108. Vaasa: Vaasan yliopisto.

KAUPPINEN, ANNELI 2006: Polyseeminen *vaikka* ja neuvottelun retoriikka. *Virittäjä* 110, 2/2006 s. 162–176.

KIELITOIMISTON SANAKIRJA. 2016. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433, ISSN 2343-1466. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 29.2.2016 viitattu 20.3. ja 3.4.2017. Saatavissa: <http://www.kielitoimiston.sanakirja.fi/> Haetut sanat: vastuuton, todeta.

KIVINIEMI, KARI. 2001: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* s. 68–84. Jyväskylä: PS-kustannus.

KORPIJAAKKO-HUUHKA, ANNA-MAIJA – KLIPPI, ANU 2010: Ikääntyminen ja viestintä. Teoksessa Pirjo Korpilahti, Olli Aaltonen ja Matti Laine (toim.) *Kieli ja aivot* s. 264–269. Turku: Turun yliopisto, kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus.

LAITINEN, LEA 1995: Nollapersoona. *Virittäjä* 99, 3/1995 s. 337–358.

LAKOFF, GEORGE – JOHNSON, MARK. 2003: *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago.

LE, XUAN – LANCASHIRE, IAN – HIRST, GRAEME – JOKEL, REGINA 2011: Longitudinal Detection of Dementia through Lexical and Syntactic Changes in Writing: A Case Study of Three British Novelists. *Literary and Linguistic Computing* 26, 4/2011, s. 435–461.

LEHTONEN, HEINI 2015: *Tyylitelten. Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä Helsingissä*. Väitöskirja. Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos Humanistinen tiedekunta Helsingin yliopisto. Viitattu 4.4.2017. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/155659/tyylitel.pdf?sequence=1>

MIKKONEN, INKA 2010: *”Olen sitä mieltä, että...” Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi*. Väitöskirja. Humanistinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto. Viitattu: 5.4.2017. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/23021/9789513938260.pdf>

MARTIN, J. R. – WHITE P.R.R. 2005: *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

NYKYSUOMEN SIVISTYSSANAKIRJA. 2017. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Viitattu 3.8.2017. Saatavissa: www.suomisanakirja.fi

ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA. 2011. *Kielikuvia kaikkialla*. Teoksessa Tiina Onikki-Rantajääskö & Mari Siironen (toim.) *Kieltä kohti* s. 49–65. Helsinki: Otava.

PEKKALA, SEIJA 2010: Dementiaan liittyvät puheen, kielen ja kommunikaation muutokset. Teoksessa Pirjo Korpilahti, Olli Aaltonen ja Matti Laine (toim.) *Kieli ja aivot* s. 293–299. Turku: Turun yliopisto, kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus.

PEKKALA, SEIJA. 2011. Normaaliin ikääntymiseen liittyvät kielelliset muutokset ja niiden syyt. *Gerontologia* 25, 1/2011 s.35–43.

PEKKALA, SEIJA. 2013. Eteneviin muistisairauksiin liittyvät kielelliset muutokset. *Puheterapeutti* 4/2013 s. 7–11.

PARKKINEN, JOHANNA. 2017. Kirjoitettujen sanojen tarkastelu sanaluokittain Alzheimerin taudin edetessä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston logopedian laitos.

PYSTYNEN, JOHANNA. 2017. Verbiprosessit Alzheimeria sairastavan henkilön päiväkirjateksteissä. Tapaustutkimus. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston logopedian laittoa.

PSYKIATRIAN LUOKITUSKÄSIKIRJA – Suomalaisen tautiluokitus ICD-10:n psykiatriaan liittyvät diagnoosit. Luokitukset, termistöt ja tilasto-ohjeet 1/2012. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

RAHTU, TOINI 2000: Ironiaa vai ei? Tekstin merkityksestä ja sen tutkimisesta. *Viritäjä* 104, 2/2000 s. 222–245.

RAHTU, TOINI 2005: Vilin pilkka. Erään haastattelun ääniä. Teoksessa Markku Haakana ja Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 282– 335. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SAARELA-KINNUNEN, MARIA – ESKOLA, JARI 2001: Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmenetelmiin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: vinkkejä aloittelevalle tutkijalle.* Jyväskylä: PS-kustannus.

SNOWDON, D A – KEMPER, S J – MORTIMER, J A – GREINER, L H – WEKSTEIN, D R – MARKESBERY, W R 1996: Linguistic ability in early life and cognitive function and Alzheimer’s disease in late life. Findings from the Nun Study. *JAMA* 275, February/1996 s. 528–532.

SHORE, SUSANNA 2005: Referoinnista projektioon ja metapresentaatioon. Teoksessa Markku Haakana ja Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 44– 79. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SHORE, SUSANNA 2012: Systeemis-funktionaalinen teoria tekstien tutkimisessa. Teoksessa Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä ja Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 158–185. Helsinki: Gaudeamus.

TIENARI, PENTTI – MYLLYKANGAS, LIISA – POLVIKOSKI, TUOMO – TANILA, HEIKKI 2015: Alzheimerin taudin patogeneesi. Teoksessa Timo Erkinjuntti, Anne Remes, Juha Rinne & Hilikka Soinen (toim.) *Muistisairaudet* s. 100–118. Helsinki: Duodecim.

- TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS. 2014a. *Kansantaudit. Muistisairaudet*. Verkkojulkaisu. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 13.10.2015. Viitattu 4.8.2017. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/kansantaudit/muistisairaudet>
- TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS. 2014b. *Kansantaudit. Muistisairauksien yleisyys*. Verkkojulkaisu. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 1.10.2014. Viitattu 31.3.2017. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/kansantaudit/muistisairaudet/muistisairauksien-yleisyys>
- TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS. 2014c. *Kansantaudit. Muistisairauksien riskitekijät*. Verkkojulkaisu. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 11.3.2015. Viitattu 18.4.2017. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/kansantaudit/muistisairaudet/muistisairauksien-riskitekijat>
- TIETEEN TERMIPANKKI. 2017. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 22.2.2017. Viitattu 23.3.2017 ja 27.3.2017. Saatavissa: <http://tieteentermipankki.fi>
- VALLI, RAINE 2001: Mitä numerot kertovat? Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* s. 158–171. Jyväskylä: PS-kustannus.
- VARIS, MARKKU 1998a: *Sumea kieli. Kiertoilmauksen muoto ja intentio nyky-suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VARIS, MARKKU. 1998b: Kiertoilmaus – kielen sumea voimavara. *Virittäjä* 102, nro 4/1998 s. 599–602.
- VATAJA, RISTO – KOPONEN, HANNU. 2015: Muistisairauteen liittyvät käytösoireet. Teoksessa Timo Erkinjuntti, Anne Remes, Juha Rinne & Hilikka Soininen (toim.) *Muistisairaudet* s. 90–98. Helsinki: Duodecim.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio, viitattu 6.2.2017. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk>
URN:ISBN:978-952-5446-35-7
- VOLOSINOV, VALENTIN 1990: *Kielen dialogisuus. Marxismi ja kielifilosofia*. Jyväskylä: Vastapaino.
- WELDENSTEIN, BRITTA – STEGMEIER, JÖRN – FRANKENBERG, CLAUDIA – EKKEHARD, FELDER – SCHRÖDER, JOHANNES 2015: Changes in the use of pronouns in spoken language in the course of preclinical to early stages of Alzheimer's disease. *Alzheimer's & Dementia* 11, july/2015 s. 784–785.